

LATVIJA UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas fakultāte

Nepilna laika klātienes studijas

Profesionālā bakalaura studiju programma „Skolotājs” ar apakšprogrammu „Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs”

KARĪNA MATISONE

BĒRNU SAVSTARPĒJĀS SASKARSMES SEKMĒŠANA JAUNĀKAJĀ VECUMPOSMĀ KUSTĪBU ROTAĻĀ

Bakalaura darbs

Darba autors

Karīna Matisone

Vārds, Uzvārds

Paraksts

Darba vadītājs

Lektore

Mg.Philol.Mg.sc.soc.

Mārīte Poiša

Akadēmiskais amats

Grāds

Vārds, Uzvārds

Paraksts

ALŪKSNE 2017

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir „Bērnu savstarpējās saskarsmes sekmēšana jaunākajā vecumposmā kustību rotaļā”. Darba mērķis – pētīt un analizēt jaunākā pirmsskolas vecumposma bērnu savstarpējo prasmju sekmēšanas iespējas kustību rotaļās..

Darbs sastāv no divām daļām – teorētiskās un empīriskās (praktiskās) daļas.

Teorētiskajā daļā tiek analizēta zinātniskās atziņas par saskarsmi un rotaļu, jaunākā pirmsskolas vecumposma saskarsmes prasmju veidošanās likumsakarības, kā arī pētītas saskarsmju prasmju veidošanās un rotaļu izmantošanas mijiedarbības.

Balstoties uz pedagogu, psihologu un filozofu atziņām un pētījumiem, tiek sniegta rotaļu daudzveidība saskarsmes sekmēšanai. Tiek pieminēta rotaļu nozīme bērnu dzīvē.

Empīriskajā jeb praktiskajā daļā ir sniegts pētījuma metodoloģiskais pamatojums, pētāmās grupas bērnu raksturojums, kā arī izstrādāti kritēriji bērnu saskarsmes novērošanai. Pētījuma gaitā ar bērniem tiek izspēlētas dažādas kustību rotaļas, lai novērotu un analizētu saskarsmes sekmēšanu (uzlabošanos). Pētījumā aprakstītas bērnu darbības kustību rotaļās, kā arī analizētas saskarsmes prasmju sekmēšanās.

Pētījums liecina, ka kustību rotaļas sekmē bērna saskarsmes prasmes, ja pedagogs pārzina bērnu vecumposma attīstības likumsakarības un izvēlētās kustību rotaļas ir daudzveidīgas, kā arī rotaļas atbilst bērnu interesēm, vajadzībām un pieredzei.

Darbā izmantotas D.Dzinteres un I.Stangaines, A.Šponas un Z.Čehlovas, S.Laizānes, S.Kristapsones, G.Svences, R.Garlejas u.c. autoru atziņas.

Darbs sastāv no 71 lappuses, 8 tabulām, 14 pielikumiem un 27 literatūras avotiem. No visa literatūras un avotu saraksta 22 ir latviešu valodā, 5 ir svešvalodā – angļu un krievu.

Annotation

The theme of the bachelor's paper is „Promotion of children's interactions with peers through movement games at the youngest pre-school age”. The aim of the work is to investigate and analyze the possibilities of promoting the children's interaction skills at the youngest pre-school age through movement games.

The paper consists of two parts – theoretical and empirical (practical).

The theoretical part analyzes the scientific knowledge about communication and games, and the regularities of the formation of the communication skills at the youngest pre-school age, as well as the interactions between the development of communication skills and the use of games.

Based on the findings and studies of educators, psychologists and philosophers, the diversity of games is provided to promote communication. The role of games in children's life is mentioned.

The empirical or practical part presents the methodological justification of the research, the characteristics of the children of the group under study, as well as criteria for monitoring children's interactions. In the course of the study, various movement games are played with children to observe and analyze the promotion (improvement) of communication. The study describes the activities of children in movement games and analyzes the promotion of communication skills.

The study suggests that movement games contribute to the child's communication skills if the teacher is familiar with the regularities of the development of the child's age, and the chosen movement games are diverse, and the games are in accordance with the interests, needs and experiences of the children.

The work uses findings of D.Dzintere and I.Stangaine, A.Špona and Z.Čehlova, S.Laizāne, S.Kristapsons, G.Svence, R.Garleja and other authors.

The work consists of 71 pages, 8 tables, 14 annexes and 27 literature sources. Of the entire list of literature and sources, 22 are in Latvian, 5 are in a foreign language – English and Russian.

SATURS

Ievads.....	5
1. Saskarsmes raksturojums	7
1.1.Saskarsmes jēdziens un būtība	10
1.2.Saskarsmes funkcijas veidi un struktūra.....	15
1.3.Sakarsmi ietekmējošie faktori	19
2.Jaunākā pirmsskolas vecumposma raksturojums pētāmās problēmas skatījumā.....	23
3.Rotaļa kā saskarsmes sekmētāja	27
3.1.Rotaļas veidi un funkcijas.....	32
3.2.Kustību rotaļas.....	34
4. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums.....	37
4.1.Saskarsmes prasmju novērošana un analīze	39
4.2.Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība	46
Secinājumi	54
Literatūras un avotu saraksts	56
Pielikums	58

Ievads

Bērna personības veidošanos ietekmē ne tikai ģimene, sabiedrība, bet lielā mērā bērnudārzs. Tā ir viena no vidēm, kurā viņš uzturas dienas lielāko daļu, kā arī atrodas saskarsmē ar saviem vienaudžiem, grupas bērniem un pieaugušajiem. Saskarsme – galvenā cilvēka esamības forma, neatņemams cilvēka raksturojums, cilvēces un katras tautas garīgās kultūras sastāvdaļa. Rotaļa tuvina bērnus, māca darboties saskaņoti. Bērnu saskarsme ir svarīga ik vienam skolotājam, vecākiem, vecvecākiem, audzinātājam. Viņiem ir svarīgi, lai bērns justos labi vidē kurā viņš atrodas.

Pirmsskola ir sākotnējais izglītības posms, kurā skolotāja vadībā notiek personības daudzpusīga veidošanās. Bērna aktivitāte ar katru vecumposmu palielinās, līdz ar to pirmsskolas skolotājam nepieciešams nodrošināt pirmsskolēna attīstībai atbilstošu vidi. Kā viens no būtiskākajiem attīstības aspektiem ir intelektuālo spēju attīstība rotaļu darbībā. Bērnu draudzībai ir būtiska loma personības izveidē, bērna sociālajā un intelektuālajā attīstībā. Savstarpējo komunikācijas prasmi bērni apgūst jau ģimenē, būdami vēl maziņi, jo būdams mazs bērns atkārtoti visu ko redz apkārt. Rotaļa ir bērna galvenais dzīves saturs un darbošanās pamats. Rotaļa veicina komunikāciju, attīsta sarunvalodas iemaņas un prasmes sociālo problēmu risināšanā, kā arī veicina intelektuālo spēju attīstību. Rotaļa ir bērna logs uz pasauli. Rotaļas rada brīvu darbības atmosfēru, kas bērnam dod iespēju vieglāk un ātrāk adaptēties jaunajā vidē.

Katram pedagogam ir svarīgi zināt un ir jāzina, kā izmantot kustību rotaļas bērnu saskarsmes veicināšanai. Mums kā pieaugušajiem ir jāpalīdz bērniem sekmēt savstarpējo komunikāciju. Tas ir jāmaks izdarīt tā, lai nenotiktu jeb kāda diskriminācija. Bērniem ir jāsaprot ka visi nav vienādi, katrs ir atšķirīgs, gan izskatā, gan raksturā, kā arī meitenes var būt draugi gan ar meitenēm, gan zēniem un otrādi. Tā kā bērns lielāko dienas daļu pavada bērnudārzā ar audzinātāju, un citiem bērniem, audzinātāja ir tā kas ieliek bērniem pamatus, tādēļ audzinātājam būtu jāzin vairāki veidi kā labāk un interesantākā veidā attīstīt bērna kustību, runu, kā arī saskarsmi ar citiem bērniem, pieaugušajiem. Ir daudz un dažādu veidu, kā attīstīt bērnu savstarpējo saskarsmi, bet autore ir izvēlējusies bērnu saskarsmi attīstīt ar rotaļas palīdzību, kura būs kustību rotaļas. Sekmīga pedagoģiskā darbība nav iespējama arī bez lietpratīgas pedagoga un bērna sadarbības. Saskarsme starp pedagogu un bērnu iespējama tad, ja konkrētā aktivitāte ir bērnam aktuāla, atbilst viņa vecumam, psihiskai un fiziskai attīstībai, interesēm un

individualitātei. Bērna attiecības ar pedagogu tiek veidotas ar pedagoģiskās saskarsmes palīdzību. Zinātnieku vidū pastāv vairāki pedagoģiskās saskarsmes formulējumi.

Temats – Bērnu savstarpējās saskarsmes sekmēšana jaunākajā pirmsskolas vecumposmā kustību rotaļās.

Pētījuma priekšmets – Bērnu saskarsmes prasmes

Pētījuma objekts – Rotaļu izmantošana pedagoģiskajā procesā

Pētījuma mērķis: Pētīt un analizēt jaunākā pirmsskolas vecumposma bērnu savstarpējo prasmju sekmēšanas iespējas kustību rotaļās.

Pētījuma hipotēze: Bērnu saskarsmes prasmes tiek sekmētas, ja :

- pedagogs pārzina 2-3 gadu vecu bērnu vecumposma attīstības likumsakarības,
- tiek ievērotas intereses, vajadzības un pieredze,
- tiek izvēlētas daudzveidīgas rotaļas,

Pētījuma uzdevumi:

- Analizēt zinātniskās atziņas par saskarsmi un rotaļu.
- Raksturot jaunākā pirmsskolas vecumposma saskarsmes prasmju veidošanās likumsakarības.
- Pētīt saskarsmes prasmju veidošanās un rotaļas izmantošanas mijsakarības.

Pētījuma metodes

Teorētiskās – literatūras analīze

Empīriskās:

- Novērošana
- pedagogu intervija
- pedagoģiskā izmēģinājuma darbība

1. Saskarsmes raksturojums

Pašas pirmās bērna saskarsmes prasmes un iemaņas, sociālo lomu un pašvērtējuma attīstība sākas ģimenē. Ģimene ir bērna pirmā sabiedrība viņa pirmo dzīves gadu, ar kuru viņš saskaras katru dienu un jau ir pieradis pie tā. Tomēr, lai runātu par saskarsmi, to kā tā veidojas ir jānoskaidro kas ir saskarsme.

Saskarsme – Cilvēkdarbības procesos cilvēku un to grupu mijiedarbībā, informācijas apmaiņā (saziņā) u.tml. uz savstarpējām attiecībām balstīta garīgā saskare, iekšējā saikne. Saskarsmes raksturs atkarīgs no personības īpašībām, saskarsmes prasmēm. Nonākot saskarsmē ar lielām personībām, cilvēks bagātinās. Uz personības attīstību savu ietekmi atstāj arī saskarsme ar parādībām un notikumiem apkārtējā sabiedrība, dabā (Beļickis, Blūma, 2000).

Tā kā saskarsmes prasmes ir ļoti nozīmīgas, tad, pieaugušā rotaļāšanās kopā ar bērnu, sarunas, pieskārieni, ir prasība agrīnajā bērnībā, lai pasargātu bērnu pret nelabvēlīgu psihes attīstību. Galvenais saskarsmes objekts bērniem vecumā no 1-3 gadiem ir pieaugušais, kurš bērnam ir atdarināšanas etalons, prasmju un iemaņu eksperts. Tieši no pieaugušā ir atkarīgs, vai bērnā veidosies kompetences apziņa vai vainas un šaubu izjūta, vai- lutināšanas un pārlietu aizbildniecības gadījumā – superioritātes komplekss. (pēc A.Adlera). Šajā vecumā bērns, pašam to neāpzinoties, nemitīgi pieprasa saskarsmi ar pieaugušo, īpaši, kad bērns ir iemācījies staigāt un runāt. Protams, bērns, kurš jau staigā un runā grib visu zināt un visur aiziet, bet daudziem aizņemtajiem vecākiem tas liek justies neāpmierinātiem un atstāj bērnus vai nu auklei vai vecmāmiņai, tādā veidā turpinot attīstīt saskarsmes prasmes. Kā arī attīstot empātiju un sintoniju, spēju līdzpārdzīvot ka māmiņas nav tuvumā. Tomēr šādā veidā vecāki bērniem var radīt emocionālās saskarsmes trūkumu, kas var atstāt negatīvu ietekmi uz vēlākajiem gadiem: bērns nespēj normāli komunicēt ar citiem cilvēkiem un ir emocionāli auksts. Ar ģimeni saistās arī dzimumidentitātes veidošanās, normu apguve, pašvērtējuma veidošanās. Ar apģērbu, ar uzvedības normām, kā arī ar rotaļlietām agrīnajā bērnībā sabiedrība. Ierobežo bērnu vienā dzimumā. Bērni sāk apgūt dzimuma lomas. Pozitīva, emocionāla bērna atzīšana bērnā attīsta drošības izjūtu, pārliecību par sevi, ticību saviem spēkiem un iespējām, tā rezultātā mātes klātbūtnē bērni kļūst aktīvāki, atraisītāki, draiskulīgāki nekā bez mātes klātbūtnes. Tomēr saskarsme veidojas tad ja mums apkārt ir sociālā vide, kurā socializējamies, lai sazinātos. Personības socializācija ir process, kurā indivīds, pastāvot ļoti plašām izvēles iespējām izvēlas iespējām, apgūst uzvedības veidu. Tas lielākā mērā ir atkarīgs no tuvākās sociālās grupas (ģimenes, apkārtējo vienaudžu, paziņu u.c.) tradicionālā uzvedības veida. Bērni socializējas

vērojot un atdarinot paraugus, līdzdarbojoties, mācoties. Būtiski socializāciju ietekmē emocionālie faktori, to iedarbība uz bērnu.

1. Personības socializācijas noteicošie faktori
 - 1.1. Ģimene
 - 1.2. Vienaudzis
 - 1.3. Skola
 - 1.4. Masu informācijas līdzekļi
2. Personība
 - 2.1. Zināšanas
 - 2.2. Prasmes
 - 2.3. Attieksmes (vērtību orientācija)
 - 2.4. Uzvedība (ieradumi, rīcība, dzīves veids)
 - 2.5. Sociālo lomu apguve

Draugi un paziņas ir sociālās grupas, kuru vidū bērns pavada lielu daļu dienas. To uzvedība var ļoti ietekmēt bērnu. Vienaudžu socializējošā ietekme – kā pozitīvā, tā negatīvā – īstenojas, atdarinot paraugus un uzņemot informāciju, kas var būt arī izkropļota. Socializējošā ietekme ir daudzām ikdienas dzīves parādībām un notikumiem, kuru vērotājs vai līdzdalībnieks ir bērns vai pusaudzis (Puškarevs, Golubeva, 1999).

Socializācija – cilvēka sociālā veidošanās apkārtējās vides ietekmē, tā uzskatāma par kulturizācijas procesa sastāvdaļu (E. Durkheim). Šo jēdzienu pirmo reizi zinātniskajā literatūrā skaidroja E. Durkheims (1858-1917). Savās slavenajās lekcijās Sorbonā viņš atzīmēja, ka socializācija ir nemitīgs process, kuram pakļauti visi cilvēki un kurš jāuzskata par specifisku un speciālu kultūrālu atklājumu cilvēku sabiedrībā, jo šajā procesā tiek saglabāta pati sabiedrība (Jurgena, 2001). Protams, lai mēs socializētos un veidotu saskarsmi ar citiem cilvēkiem, pieaugušajiem un arī bērniem ir jākomunicē, un viens no komunikēšanas veidiem ir dialog sarunas.

Dialogs - bērna socializācijas sekmētājs, kā arī ir komunikatīva sociālā rīcība. Dinamiskā, nepārtrauktā sabiedrības attīstība izvirza uzdevumus arī pirmsskolas izglītībai adekvāti reaģēt uz sociālajām un kultūras novitātēm, patstāvīgi pilnveidojoties. Nereti formāli uzskatāmi, ka tradicionālā pirmsskolas izglītība nodrošina bērna personības attīstību veselumā. Pirmsskolā aizvien vairāk tiek pārņemtas skolas mācīšanas metodes. Tikai retumis tās tiek nomainītas ar jaunu izpratni, kuru mērķis ir jau pirmsskolā likt pamatus bērnu sagatavošanā

dzīvei nākotnes sabiedrībā, izprotot komunikācijas iedarbīgumu bērna runas un domāšanas attīstībā, balstoties uz bērna tieksmi pētīt un izzināt mainīgās sociālās vides noslēpumus – uzzināt, izzināt un iekļauties tajos. Bērni, tapat kā pieaugušie, dažādi iejūtas ļaudīs. Ir bērni, kas vairāk grib uzturēties tuvinieku vidū, citi labāk jūtas vienaudžu pulkā. Pieaugušajam jāapzinās jau bērna dzīves pirmajos gados, ka prasme veidot dialogu palīdz viņam iekļauties sociālajā vidē. Jau kopš bērna ienākšanas pasaulē sākas viņa socializācijas process. Mazais uzņem visu apkārt notiekošo informāciju un atbilstīgi savām spējām uz to reaģē. **Saskarsme ir pirmais darbības veids, ko savā attīstībā apgūst bērns, ir nepieciešams nosacījums, lai viņš iekļaujas sabiedrībā.** Bērns kultūras vērtības apgūst socializācijas procesā. Katrā sabiedrībā socializācija notiek atbilstīgi tās specifiskajām iezīmēm un laikam, attīstot tās personības īpašības, kas nepieciešamas dzīvošanai mainīgajā sabiedrībā (Dzintere,2014). Dažādo līmeņu un komponentu struktūru vispārējās kopsakarības raksturo 1.tabula (Gudjons,1998). Saskarsmes jēdzienu aplūkosim nākamajā nodaļā.

1.tabula Socializācijas nosacījumu struktūra(Gudjons, 1998)

Līmenis	Komponenti (piemēram)
(4) Visa sabiedrība	Ekonomika, socialā, politiska struktūra, kultūrvide
(3) Institūcijas	Plašsaziņas līdzekļi, izglītības iestādes, baznīcas, kultūras iestādes
(2) Mijiedarbības un darbības	Attiecības starp vecākiem un bērniem, skolas mācības, komunikācija starp vienaudžiem, draugiem, paziņām
(1) Subjekts	Vajadzības, pieredzes paraugi, zināšanas, prasmes, emocionālā struktūra, kognitīvas spejas.

Tabula rāda, ka ietekme notiek no augšas uz leju, tomēr katrs zemākais līmenis atgriezeniski iedarbojas uz augstāko līmeni. Sabiedrība ietekmē subjektu, tomēr ne tiešajā ceļā, bet gan ar institūcijām un mijiedarbībām.

1.1.Saskarsmes jēdziens un būtība

Turpinot iepriekšējā nodaļā minēto var teikt, ka saskarsme ir viens no galvenajiem personībai piejamajiem izziņas paņēmieniem, jo katra personība tikai ar saskarsmes palīdzību, atdarinot citus sabiedrības locekļus, iemācās saprast sabiedrību un līdz ar to arī sevi. Latvijas pirmās brīvvalsts laikā J. A. Students uzsvēra sociālās audzināšanas uzdevumu – audzināt cilvēku sabiedrībai, veidojot viņa saskarsmes un sadarbības spējas (Students, 1998).

Jēdziens – cilvēka apziņā izveidots vispārinājums, abstrakcija, kas atspoguļo priekšmetu vai parādību vispārīgās, būtiskās pazīmes. Cilvēks saskarsmē tiek iesaistīts ar pirmo elpas vilcienu – atrodies līdzās mātei. Saskarsme turpinās ģimenē, skolā studiju laikā un profesionālajās gaitās. Bieži vien tieši saskarsme ir ‘tramplīns’ personības pašnoteiksmi domās un darbos. Zināšanas un iemaņas saskarsmes psiholoģijā palīdz mums :

1. Izprast savu sadzīves, biznesa un jebkuras cita veida saskarsmes partneri, viņa vēlmes un vajadzības, dod iespēju mainīt viņa uzvedību.
2. Veidot labas attiecības gan ģimenē, gan darbā, gan skolā, psiholoģiski neuzbrukt otram personībai un saglabāt tās autentiskumu.
3. Pārvaldīt savas emocijas, izmantot pašiedvesmu.
4. Risināt konfliktsituācijas, kas radušās saskarsmes procesā, u.t.t.

Cilvēks vienmēr dzīvo citu cilvēku vidū. Tas liek viņam uzturēt noteikta veida kontaktus ar šiem cilvēkiem. Parasti kontaktu nodibināšana un uzturēšana notiek ar dažādu semantisko kodu starpniecību. **Plašākā nozīmē jebkuru mijiedarbību starp cilvēkiem sauc par saskarsmi.** Šī mijiedarbība parasti ir saistīta ar informācijas apmaiņu, turklāt informācija var būt ietverta jebkurā formā – vārdos, skatienos, roku kustībās, balss intonācijā un citos veidos. Saskarsmes partneri var būt ne tikai atsevišķi cilvēki, bet arī dažādas sociālās grupas, firmas, kompānijas, arī sociālie slāņi. Šaurākā nozīmē saskarsme ir viena no cilvēku darbības patstāvīgajām formām, kuras mērķis ir iedarboties uz saskarsmes partnera izturēšanos. Saskarsme var būt tieša un pastiprināta. Saskarsmes psiholoģija ir viena no jaunākajām sociālajām zinātnēm, tādēļ tās teorētiskajām nostādnēs vēl ir daudz nepilnību, piemēram, saskarsmes veidu vienotas klasifikācijas trūkums. Zinātnieki ir izstrādājuši kritērijus, pēc kuriem

saskarsmes veidus klasificē, par pamatu izmantojot atsevišķus saskarsmes procesa aspektus. Šādi kritēriji ir vairāki :

1. Atkarībā no saskarsmes oficialitātes pakāpes izšķir formālo (lietišķo) un neformālo (neoficiālo) saskarsmi. Pirmajā gadījumā saskarsmē piedalās ne tik daudz personības, cik lomū atveidotāji(kolēģis-kolēģis, skolotājs- skolēns), otrajā gadījumā saskarsmi regulē vienīgi vispārpieņemtās normas un standarti, un tajā iespējams atļauties daudz ko tādu, kas formālajā saskarsmē ir absolūti nepieņemams.
2. Pēc saskarsmes ievirzes iespējama anonīmā, individuālā un masu saskarsme. Pirmajā gadījumā tā ir situācija kinoteātra skatītāju, autobusa pasažieru, vienas daudzstāvu mājas iedzīvotāju vidū. Otrajā gadījumā saskarsmē ir iesaistīti atsevišķi cilvēki. Pēdējā gadījumā saskarsme visbiežāk īstenojas ar masu saziņas līdzekļu starpniecību.
3. Atbilstoši saskarsmes struktūrai izšķir vertikālo un horizontālo saskarsmi. Pirmajā gadījumā kontaktējas sociālā statusa ziņā nelīdzvērtīgi partneri, bet otrajā – līdzvērtīgi partneri.
4. Pēc informācijas stila iespējama pamudinošā, ritualizētā, pārliecinošā saskarsme un vēl citi tās veidi. Pirmajā norādītajā gadījumā saskarsmes procesā kaut kas tiek lūgts, pieprasīts. Otrajā gadījumā galvenais uzdevums ir atveidot pareizos rituālus, lai apliecinātu savu cieņu un uzmanību pret saskarsmes partneri. Pēdējā gadījumā saskarsmes mērķis ir mainīt uzskatus,domas, pierunāt partneri (Kupčs, 1997).

Atbilstoši šiem kritērijiem, kas ir klasifikācijas pamatā, ir dažādi saskarsmes veidi.

Katram ir savas īpatnības, taču ir tādas iezīmes, kuras raksturo visus saskarsmes veidus:

1. saskarsme ar sevi – novērtējot pašiem sevi, saskarsmes situācijas, kurās esam bijuši;
2. saskarsme grupā – mēs katrs esam dažādu grupu locekļi – ģimenes, klases, bērnudārza, darba vietas;
3. saskarsme pārī – viens pret vienu ar partneri;
4. publiskā saskarsme – lielā auditorijā (lekcijā, koncertā) (Dubkēvičs, 2006).

Ā. Karpova un I. Plotnieks norāda uz šādiem pedagoģiskās saskarsmes stiliem:

1. saskarsme, kas balstās uz kopīgu radošu darbību un draudzīgām attiecībām. Tās pamatā ir kopīga radoša un lietišķa sadarbība, abas puses ir vienādi ieinteresētas uzsākto sadarbību turpināt;
2. distants saskarsmes stils – ir nepieciešama zināma distance starp bērnu un pedagogu, bet nedrīkst veidoties skolotāja diskreta mijiedarbība;

3. saskarsme, kuras pamatā ir iebiedēšana – šis stils nav perspektīvs, jo neveicina radošu darbību, savstarpēju uzticēšanos;
4. saskarsme, kas balstās uz izpatikšanu bērniem, tā grauj disciplīnu un pedagoga autoritāti (Karpova, 1984).

Sociālā psiholoģija ir cieši saistīta arī ar personības psiholoģiju, jo, kā jau autore iepriekš minēja, viens no galvenajiem saskarsmes partneriem ir cilvēks jeb, personība. Cilvēki parasti izmanto divejādus saskarsmes līdzekļus, proti :

1. Verbālos līdzekļus – vārdi, frāzes, literārā un tehniskā valoda.
2. Neverbālos līdzekļus – žesti, pozas, mīmika, pantomīmika, balss tonalitāte un diapazons, runas temps, dažādu ķermeņa daļu motorika, vizuālais (acu kontakts, telpas un laika organizācija saskarsmes procesā (Dubkēvičs,2006).

Verbālā saskarsme ietver divas prasmes – prasmi klausīties un prasmi runāt. Nav nosakāms, kura no tām ir svarīgāka. Abas šīs prasmes atrodas tik ciešā mijiedarbībā, ka pilnīgi droši var teikt: zaudējot vienu no tām, cilvēks vairs nespēj pilnvērtīgi izmantot otru. Parasti verbālajā saskarsmē izmanto nerefleksīvo (apzīmē spēju uzmanīgi ieklausīties, neiejaucoties partnera monologā ar savām piezīmēm un komentāriem, to izmanto saskarsmē ar emocionāli nelīdzsvarotiem vai dziļa pārdzīvojuma varā pārņemtiem cilvēkiem) un refleksiīvo (aktīva līdzdalība sarunā, izmantojot pēc iespējas vairāk atklāto jautājumu un verbāli parādot savu interesi par partnera teikto, tā dod iespēju paust visdažādāko attieksmi – no labvēlības līdz asai kritikai) klausīšanos.

Prasme runāt nozīmības ziņā neatpaliek no prasmes klausīties, arī tās apguve prasa laiku un zināšanas. Psihologi pētījumos atklājuši, ka bailes uzstāties klausītāju vai auditorijas priekšā ir ļoti spēcīgas, par tām stiprākas ir vienīgi bailes no nāves. Prasmi runāt, tāpat kā jebkuru citu, ar dažādu paņēmienu palīdzību iespējas attīstīt un pilnveidot. Verbālajai saskarsmei piemīt dažādas formas:

- 1) monologs – viena saskarsmes partnera runa;
- 2) referāts – uzstāšanās par noteiktu tēmu bez personiskiem komentāriem;
- 3) lekcija – publiska runa par noteiktu tēmu ar improvizācijas elementiem;
- 4) dialogs – divpusēja brīva saruna ar uzskatu apmaiņu un improvizācijas elementiem;
- 5) diskusija – tēmas apspriede ar daudzpusēju uzskatu apmaiņu (Kupčs, 1997).

Neverbālā saskarsme radusies pirms verbālās: jaundzimušais bērniņš ar pasauli kontaktus veido vienīgi neverbālajā līmenī. Neverbālās komunikācijas sistēma ir nozīmīgākās informācijas „nesēja”, mūsu apzinātā psihe, kas ir vēsturiski daudz jaunāks veidojums par

psihisko pasauli kopumā, tikpat kā nespēj kontrolēt neverbālās saskarsmes norisi. Tā ir pakļauta cilvēka psihes neapzinātajām līmenim, tāpēc tajā ir daudz mazāk apziņas radītu, mākslīgu, nepatiesu, stereotipisku elementu. Pie neverbālās saskarsmes līdzekļiem pieder vairākas savstarpēji saistītas informatīvas sistēmas:

1) ķermeņa valoda – žesti, pozas un mīmika. Ar ķermeņa valodu cilvēks pauž galvenokārt emocionālos pārdzīvojumus, patieso emocionālo attieksmi pret kādu notikumu. Žesti ir neapzinātas galvas, roku un kāju kustības, kuras ikdienā parasti netiek kontrolētas. Saskarsmē plaši izmanto komunikatīvos žestus, vēl pastāv arī tēlaini aprakstošie, modālie un liekie, nevajadzīgie žesti. Mīmika ir visdaļrunīgākā ķermeņa valoda, kas visvairāk pakļauta apziņas kontrolei, tā ir galvenais emociju izpausmes veids, kas ļauj atspoguļoties astonām galvenajām emocijām – priekam, dusmām, bēdām, interesei, bailēm, pārsteigumam, riebumam un mīlestībai;

2) runas ekspresija – ietver balss skaļumu, tembru, intonāciju, runas tempu un pauzes, arī smieklus, klepu, šņukstus un krekšļus, tā ļoti skaidri parāda emocionālās noturības un tolerances pakāpi;

3) vizuālais kontakts (acu, plakstiņu kustības, skatienam piešķirtā noskaņa, emocionālās nianses) ir būtisks līdzeklis neverbālajā saskarsmē, jo skatiens liecina par ieinteresētību, cieņas pilnu attieksmi. Vizuālais kontakts ļauj runātājam sajust klausītāja pozitīvo attieksmi vai gluži pretēji – noraidošo, vienaldzīgo.

4) saskarsmes laika un telpas strukturēšana (noteiktā veidā organizējot savu uzvedību, protams, neapzināti) ir svarīga saskarsmē ar tiem, kas īpaši jūtīgi uztver savas personības privātās telpas robežu pārkāpšanu. Savstarpējā telpiskā distance var būt ļoti dažāda – attālināta vai pārāk tuvināta.

5) emocionālais kontakts ir nozīmīgs saskarsmes sākumposmā. Pedagoģiskā prakse pierāda, ka populārākie pedagogi gan skolēnu, gan studentu vidū ir tie, kuru kompetences līmeni no apmācāmo sagatavotības pakāpe nešķir nepārkāpjams bezdibenis (Kupčs, 1997).

Saskarsmē parasti kā objekts ir otrs cilvēks – partneris, tās procesā aktīvi ir abi dalībnieki, katrs no viņiem pēc kārtas ir gan darbības objekts, gan subjekts. **Saskarsme – nozīmīgākais cilvēku darbības veids – raksturīga jau pirmsskolas vecuma bērniem.** L. Vigotskis uzsvēris, ka saskarsmei ir neaizstājama loma ne tikai bērnu apziņas veidošanā, bet arī visu psihisko procesu – izziņas darbības, domāšanas un bērna emocionālās sfēras, valodas – attīstībā. N. Krupskaja rakstījusi, ka mums jāaudzina kolektīvist, t.i., cilvēks, kas mācētu personisko pakļaut sabiedriskajam, uzsverot, ka šīs īpašības jāsāk veidot jau pirmsskolas vecuma bērniem bērnu grupā, kurā viņš dzīvo, rotaļājas un strādā, dalās priekos un bēdās. N. Krupskaja

norāda, ka nepieciešams, lai bērnu kopīgā dzīve būtu saturīga, priecīga un spilgta (Dzintere, 1984).

Saskarsmē izpaužas mūsu saikne ar apkārtējo pasauli, un lai tā būtu veiksmīga, tiek respektētas visas trīs saskarsmes faktoru grupas:

- 1) **es** – mēs katrs, mūsu izturēšanās, izjūtas, domas un partnera uztvere;
- 2) **citi** – mūsu partneri, viņu izturēšanās, izjūtas, domas un mūsu uztvere attiecīgajā situācijā;
- 3) **konteksts** – saskarsmes vide, apstākļi, kas veicina vai traucē saskarsmes procesu (saskarsmes vide veidojas no konkrētās fiziskās telpas – iekārtojuma, gaismas, sociālās telpas – ģimene, psiholoģiskā klimata – labvēlības, nepatikas, ignorēšanas un kultūrvides – valodas tradīcijām, sadzīves normām) (Dubkēvičs, 2006).

Sociālo institūtu mijiedarbības procesā tieši un netieši notiek bērna sociālā adaptācija – aktīva indivīda piemērošanās noteiktiem sociāliem un materiāliem apstākļiem, vērtībām un normām. D.Dzintere, I.Stangaine, D.Augstskalne balstoties uz R.Garlejas atziņu, raksturo cilvēka sociālo adaptāciju:

1. apkārtējās īstenības un pašizteikšanās adekvāta uztvere;
2. adekvāta sistēma attiecībās un saskarsmē ar apkārtējiem cilvēkiem;
3. spēja mainīt uzvedību atkarībā no citu cilvēku paredzamajām vēlmēm;
4. spēja veidot savstarpējās attiecības, pašorganizēties .

Minētās prasmes, kas liecina par sociālo komunikāciju, bērns apgūst, pateicoties trim komunikatīvajām funkcijām:

1. informatīvi komunikatīvā funkcija nodrošina informācijas nodošanu un pieņemšanu, attīstot sarunu valodu dialogu, apgūstot zināšanas, prasmes, aktivizējot bērna zinātkāri, uzdodot jautājumus utt.;
2. regulatīvi komunikatīvā funkcija attiecas uz savstarpējo rīcības regulāciju šā vārda plašākā nozīmē, jo tikai tādā gadījumā var notikt sadarbība, dialogs, savu domu saskaņošana;
3. afektīvi komunikatīvā funkcija determinē cilvēka emocionālo sfēru, kam īpaša nozīme pozitīvā pasaules skatījuma attīstībā, sava ES pieņemšana (Dzintere, 2014).

Socializācija – tas ir process, kurš ļauj bērnam ieņemt savu vietu sabiedrībā, tā ir jaundzimušā attīstība no antisociāli 'humonoīdā' stāvokļa uz dzīvi kā pilntiesīgs sabiedrības

loceklis. Kā tad notiek socializācija? Visi jaundzimušie ir līdzīgi viens otram, bet pēc diviem trim gadiem tie ir dažādi bērni. Sociālās mācīšanās teorijas atbalstītāji saka, ka šīs atšķirības rodas no mācīšanās, tās nav iedzimtas (Obuhova, 2003).

Sociālā kompetence ir prasme pareizi izvēlēties komunikēšanas līdzekļus, metodes, formas; prasme pretoties emocionāliem saspringumiem, uzvesties dabiski; tā ir sociālā orientācija. Sociālā kompetence ir daudzdimensiju jēdziens, koplekss veidojums; kontaktēšanās prasme (Garleja, 2006).

Socializācija- process, kurā indivīds apgūst aktīvu darbību sociālajā pieredzē, sociālo sakaru sistēmā un sakaros viņa personīgajā pieredzē. Šajā socializācijas procesā, cilvēks apgūst pārlicību, vērtības, kvalitāti, sabiedrībā pieņemamas uzvedības formas, kuras nepieciešamas viņam normālai dzīves darbībai sabiedrībā. Zem socializācijas ir jāsaprot viss daudzpusīgais process cilvēka pieredzes apgūšanā, sabiedriskajā dzīvē un sabiedriskajās attiecībās (Davidova, Zaparožca, 1983).

Māka kopīgi darboties, kalpo par pamatu bērnu draudzīgu attiecību audzināšanai. Kolektīvajā spēlē formējas zināšanas, kas nepieciešamas tālākai patstāvīgai darbībai. Rodas draudzīgas attiecības, kas atvieglo bērnu sagatavošanu mācībām, aktīvai darbībai skolas apstākļos. Draudzīgu savstarpējo attiecību audzināšanas process spēlēs, tiek veikts visā pirmsskolas bērnības garumā (Bondarenko, 1983).

Jaatzīmē, ka sociālās kompetences veidojošās institūcijas atšķirīgi iedarbojas uz bērnu, jo katrā no tām viņš izpilda savu sociālo lomu : ģimenē – brāļa, māsas, bērna; bērnudārzā – audzēkņa, rotaļu biedra; skolā- skolēna utt. Bērna sociālā kompetence jāskata ciešā saistībā ar viņa adaptāciju – pielāgošanos nepierastiem, mainīgiem apstākļiem. Sociālā kompetence veidojas un attīstās visa cilvēka mūža garumā, mainoties bērna runas prasmēm, emocionālajam intelektam, domāšanas veidam, attieksmei, pasaules skatījumam (Dzintere, 2014).

1.2.Saskarsmes funkcijas veidi un struktūra

Funkcija - cilvēka kā sabiedriskas būtnes funkcijas ir pastāvēt un pilnveidoties saskarsmē ar vidi un sabiedrību, un pielāgoties videi un apstākļiem, tos tālāk attīstīt, kā arī nodrošināt sasniegtā pārmantojamību, cilvēku sabiedrības turpināmību.(Beļickis, Blūma, 2000)

Saskarsmes funkcijas var grupēt pēc diviem kritērijiem:

1. Pēc nozīmības kritērija – globālās un lokālās funkcijas
2. Pēc ievirzes kritērija – sabiedriskās un individuālās funkcijas

Globālā saskarsmes funkcija ir apmierināt cilvēku socialās vajadzības pēc drošības un piederības noteiktai sociālai grupai, prestiža un kompetences apziņas. Šīs funkcijas īstenošanās iespējama vienīgi ar lokālo funkciju starpniecību, kurām ir vai nu sabiedriska, vai individuāla ievirze. **Sabiedriskās funkcijas** garantē cilvēka rīcības organizēšanu kopīgā mērķā sasniegšanai – tās darbojas ar uzslavas vai kritikas palīdzību. Situācijā, kad vadītājs vada un kontrolē sava kolektīva darbību ar uzslavas, vārdiska vērtējuma palīdzību, viņš veic sociālās kontroles un vadības funkciju. Audzinot cilvēku par personību, sociāliem kontaktiem nobriedušu partneri, tiek īstenota socializācijas funkcija. Šī funkcija arī palīdz cilvēkam uzkrāt zināšanas un pieredzi par saskarsmes grūtībām un partneriem, radot viņam iespēju labāk iepazīt citus. **Individuālās funkcijas** nodrošina personības pašizaugsmi, papildinot tās zināšanu krājumu un radot iespējas aktualizēt un izpaust savas augstākās vajadzības. Piemēram, skolotāji savu zināšanu paplašināšanai izmanto presi, radio, citus masu saziņas līdzekļus, pieredzes apmaiņu ar kolēģiem, zinātnisko literatūru utt.(Kupčs,1997).

Struktūra – noteiktās attiecībās un sakarībās esošu kāda veseluma, sistēmas relatīvi stabilu sastāvdaļu savstarpējo saišu un funkciju nosacīts izkārtojums. Pedagoģijā tas tiek uzskatīts par sistēmpieejas kategoriju (Beļickis, Blūma,2000).

Saskarsmes kontekstā bieži izskan termins „emocionālā inteliģence”. Lai gan vārdnīcās šī termina skaidrojums vēl nav iekļauts, tas kļūst aizvien populārāks. Saistībā ar saskarsmi, izšķir šādus emocionālās inteliģences veidus:

- 1) intrapersonālā – ietver empātiju, sociālā atbildība;
- 2) pielāgošanās spējas – problēmu risināšana, elastīgums;
- 3) stresa menedžments – impulsu kontrolēšana, iecietība;
- 4) garastāvoklis – laime un optimisms.

Šie četri emocionālās inteliģences komponenti savā starpā veido uz saskarsmi vērstu cilvēku (Grayson, 2001).

Veidojot kontaktus ar citiem cilvēkiem, ikviens no mums rīkojas un domā savdabīgi, tikai sev raksturīgi, atbilstoši savai izpratnei par situāciju. Piemēram, bērns pirms došanās uz skolu pārmij dažus vārdus ar vecākiem par savu noskaņojumu. Vecāki un bērns, kuram viņi palīdz gatavoties skolai, ir iesaistīti vienā un tajā pašā situācijā, taču bērns un vecāki šo situāciju var

uztvert dažādi, tā viņos var izraisīt atšķirīgas jūtas. Daļa bērnu var justies pateicīgi par vecāku palīdzību, turpretim citi bērni šo palīdzību uztver kā uzbāzību, vēlas ātrāk pārtraukt saskarsmi, izraisot vecākos līdzīgu noskaņojumu. Saskarsme ir sarežģīts process, ko veido savstarpēji cieši saistītas daļas, kuras parasti sauc par saskarsmes struktūrvienībām. Izšķir šādas struktūrvienības :

1. Komunikatīvā – apmaiņa ar informāciju
2. Interaktīvā – saskarsmes partneru mijiedarbība
3. Perceptīvā – saskarsmes partneru savstarpējā uztvere (skat.2.tabulu)

2.tabula Saskarsmes struktūrvienības(Kupčs, 1997)

SASKARSMES STRUKTŪRVIEŅĪBAS		
↓	↓	↓
Komunikatīvā struktūrvienība	Interaktīvā struktūrvienība	Perceptīva struktūrvienība
Apmaiņa ar informāciju (priekšstatiem, idejām, nostādnēm, centieniem) var notikt verbāli (valoda, monologs, dialogs, diskusija) vai neverbāli (ķermeņa pozas, mīmika, žesti)	Savstarpējā mijiedarbība – konvejera un komandas princips	Savstarpējā uztvere – identifikācija (cita cilvēka pielīdzināšana sev) empātija (emocionāla iejušanās saskarsmes partnera stāvoklī) refleksija (sevis radītā iespaids apzināšanās)

Komunikatīvajā struktūrvienībā noris apmaiņa ar informāciju – priekšstatiem, idejām, interesēm, nostādnēm. Šo procesu raksturo divi aspekti:

1. Informācijas svarīgums katram no saskarsmes partneriem
2. Informācijas apmaiņa, kuras mērķis ir ietekmēt partnera uzvedību

Komunikācijas process nav monolīts. Līdzīgi fantastiski sarežģītai mozaīkai tas sastāv no daudziem fragmentiem – komunikatīvajiem aktiem. Tāpat kā saskarsmei kopumā, arī katram atsevišķam komunikatīvajam aktam ir sava struktūra, kurā ASV psihologs R.Jakabsons izšķir sešus komponentus:

1. Adresants – cilvēks, kas nodod informāciju

2. Adresāts – cilvēks, kas saņem informāciju
3. Kontakts – informācijas nodošanas veids – runa, vēstule
4. Paziņojums – informācijas saturs
5. Kods – valodas likumi, ar kuru palīdzību tiek nodota informācija
6. Konteksts – reālā saskarsmes situācija, kurā paziņojums iegūst pilnu jēgu

Komunikācija ir ietekme. Taču ļoti daudzi cilvēki nebūt nevēlas tikt ietekmēti. Adresanta informācija var izrādīties tāda, kas traumē vai ārdā adresāta uzskatus, domas priekšstatus. Tieši tādēļ, visbiežāk gan saskarsmē ar nepazīstamiem un neuzticamiem saskarsmes partneriem, rodas komunikatīvās barjeras. Plašāk pazīstamākie komunikatīvo barjeru veidi ir:

1. Lingvistiskā barjera – rodas, ja saskarsmes partneris runā kādā svešvalodā, ar stipru akcentu, ar runas defektiem, dialektā
2. Loģiskā barjera – rodas, ja netiek pieņemti saskarsmes partnera argumenti, domu gaita
3. Ignorances barjera – izpaužas visās iespējamajās darbībās, kuras nosaka tieksmi izvairīties vai nu no saskarsmes ar nepatīkamu partneri, vai vismaz no viņa sniegtās informācijas un tās ietekmes. Bieži izpaužas kā neuzmanība, tieksme iespējami ātri pārtraukt kontaktu

Saskarsmi nevar iedomāties bez partneru savstarpējās mijiedarbības. Parasti tā noris, strādājot kopīga mērķa labad. Piemēram, skolā notiek skolotāju kā kolēģu savstarpējā mijiedarbība, lai izskolotu bērnus, skolotāju un bērnu savstarpējās mijiedarbības mērķis ir panākt bērna intelektuālo, fizisko un estētisko attīstību. Savstarpējās mijiedarbības procesā cilvēki pilda dažādas sociālās lomas. Lomas ir uzvedība, kuru no lomas izpildītāja gaida kāds konkrēts cilvēks, noteiktas sociālās aprindas. Lomas var iedalīt trīs lielās grupās:

1. Sociālās lomas – uzvedība, kuru no lomu izpildītājiem gaida apkārtējie cilvēki. Sociālo lomu izpildi ietekmē lomu izpildītāja sociālais statuss – profesija, pienākumi, pārliecība. Piemēram, ārsta sociālā loma nosaka plašākas tiesības un pienākumus nekā hokeja līdzjutēja sociālā loma. Ir svarīgi atcerēties, ka gadījumā, ja cilvēka uzvedība sociālajā lomā neātbilst apkārtējo cilvēku gaidām un priekšstatiem par lomas izpildes standartiem, visticamāk, izcelsies konflikts.
2. Starpindividuālās lomas rodas regulārās attiecībās ar konkrētiem cilvēkiem. Tās var bieži mainīties.
3. Individuālas lomas – ir uzvedība, kuru katrs cilvēks sagaida pats no sevis. Ikdienā ar dažādu lomu izpildījumu nākas sastapties ik uz soļa. Gan skolā, gan

mājās, gan uz ielas – nekur nevar izvairīties no sociālās lomas izpildes. Tas nav iespējams pat vienatnē ar sevi – tik pilnīgi un absolūti cilvēks ir socializējies.

Savstarpēja uztvere saskarsmē nosaka savstarpējās izpratnes pakāpi. Šī izpratne var konkretizēties, nojaušot partnera mērķus, motīvus un vispārējo personības ievirzi. Bieži vien saskarsme sākas ar pirmo priekšstatu par sastapto cilvēku. Vairākumā gadījumu pirmais priekšstats ir atkarīgs no mūsu iepriekšējās dzīves pieredzes un uztveramā saskarsmes partnera veidotā paštēla, kuru ietekmē apģērbs un izturēšanās stils, kā arī reālās situācijas atbilstība šim paštēlam. Saskarsmes rezultativitāte atkarīga no izskata, balss tembra, atgriezeniskās saites veidošana, distances ievērošana, informācijas loģiskums, prasme nobeigt sarunu, rezumēt, jārada ir ieinteresētība. Pēc autora rakstītā var secināt, ka sociālā uztvere ir ārkārtīgi mainīga, pakļauta ļoti daudziem apstākļiem un tādēļ visai nosacīta. Taču, neraugoties uz šo nosacītību, cilvēka viedokli par saskarsmes partneri veido galvenokārt uztveres radītais priekšstats, tātad tā nozīme ir ļoti liela. Sociālajos stereotipos ir apkopota iepriekšējās dzīves pieredze, tādēļ tos, neraugoties uz tuvināto, bieži vien nosacīto saistību ar konkrēto situāciju, neātlaidīgi izmanto saskarsmes procesā. Viens no plaši pazīstamiem sociālajiem stereotipiem ir tā sauktais pirmā iespaids jeb oreola efekts, kura ietekmē pirmais pozitīvais iespaids liek saskarsmes partneri novērtēt nepamatoti augstu, turpretim pirmais negatīvais iespaids liek nepazīstamu saskarsmes partneri novērtēt par zemu. Oreola efektu var radīt arī saskarsmes partnera attieksme pret mums. Tā spilgti izpaužas jebkurā pirmajā kontaktā. Mūsu viedoklis par partneri kā personību ir atkarīgs no viņa attieksmes un pašizpaušmes saskarsmē ar mums (Kupčs, 1997).

Efektīvas pedagoģiskās saskarsmes pamatu veido pedagoga spēja un prasme pieņemt bērnu tādu, kāds viņš ir, izrādīt simpātijas un draudzīgu attieksmi pret visiem bērniem. Pēc humānās audzināšanas teorijas, pedagoģiskā mijiedarbība neparedz pedagoga vadību un bērnu pakļaušanos, pedagogs pilnībā pieņem audzēkni un cenšas saprast, kas viņš ir par cilvēku, kādas ir viņa tieksmes, uz ko viņš ir spējīgs un nav.

1.3.Sakarsmi ietekmējošie faktori

Saskarsmes process un tā rezultāts ir atkarīgs no daudziem un dažādiem faktoriem. Tomēr tos visus var iedalīt trijās lielās grupās ar nosacītiem apzīmējumiem: es, cits (citi) – saskarsmes partneris(partneri), konteksts:

1. es – saskarsmes process, tā rezultāts ir atkarīgs no mums katra, no mūsu izturēšanās noteiktā saskarsmes situācijā, no personīgām domām. Saskarsmē 'es' kļūst par attiecību kompleksu, iegūst kontekstā jēgu un pārklājas ar

saskarsmes partnera 'es'. Ja saskarsmi salīdzina ar spēli, tas tas nozīmē, ka, iesaistoties saskarsmes attiecībās, ikvienam no mums ir jāievēro zināmi šīs spēles noteikumi.

2. cits – ir saskarsmes partneris, viņas 'es'. Tās ir viņa vai viņu izturēšanās noteiktā saskarsmes situācijā, domas, izjūtas, kā viņš vai viņi uztver mūs.
3. konteksts – tā ir saskarsmes vide vai fons. Vide ir ārējo apstākļu kopums. Tā var būt gan saskarsmi veicinoša, gan arī traucējoša. Ar jēdzienu 'vide' šeit tiek apzīmētagan fiziskā, gan sociālā, gan psiholoģiskā, gan kultūrvide. Ja saskarsmi salīdzināsim ar divu aktieru teātri, tas konteksts ir gan izrādes vieta un laiks, gan skatuves dekorācijas, gan lugas saturs un režija, gan izrādes mūzika. Saskarsme ir tilts starp mums un citiem cilvēkiem, tā ir saikne ar ārējo pasauli (Kupčs,1997).

Bieži gadās, ka ikdienas dzīvē, pastāvot labiem saskarsmes priekšnosacījumiem, labvēlīgu kontaktu veidošanās kolēģu, paziņu, ģimenes locekļu starpā tomēr nenotiek. Saskarsmes traucējumus rada dažādu personību psiholoģiskās un sociālpsiholoģiskās atšķirības: vērtīborientācija, dominējošie uzvedības motīvi, raksturs, emocionālās stabilitātes līmenis, temperaments, dzīves mērķi utt.

Temperamentu barjera veidojas iedzimtu individuālo nervu sistēmas īpatnību dēļ. Pie šīm īpatnībām pieder nervu sistēmā notiekošo procesu spēks, kustīgums, vai internums, labilitāte vai līdzsvars. Atkarībā no to veidotās kombinācijas jau pirms 2400 gadiem Hipokrats izšķīra četrus temperamenta tipus :

1. sangvinistiskais temperaments – rodas spēcīgas, kustīgas un līdzsvarotas nervu sistēmas darbības ietekmē.
2. holeriskais temperaments – rodas spēcīgas, kustīgas un labilas nervu sistēmas darbības ietekmē.
3. flegmatiskais temperaments – rodas spēcīgas, inertas un līdzsvarotas nervu sistēmas darbības ietekmē.
4. melanoliskais temperaments – rodas vājas, inertas un labilas nervu sistēmas darbības ietekmē.

Pastiprinoties dažāda veida rakstura iezīmēm, pilnīgi izzūd saskarsmes partnera empātiskas izpratnes iespējas. Emocionālās stabilitātes barjera veidojas saskarsmes partneru emocionālās sfēras individuālo īpatnību ietekmē, piemēram, ja viens no partneriem ir nesavaldīgs vai straujš,

bet otrs – mierīgs un emocionāli līdzsvarots. Saskarsmes barjeras sastopamas bieži, daudzas no tām definējamas samērā brīvi, piemēram, naida, baiļu barjeras utml. Saskarsmes barjeru ilgstošas darbības ietekmē cilvēkā var izveidoties diskomunikācijas sindroms, kas izpaužas:

1. nespēja atrast sarunu partneri (vientulības izjūta darbā, skolā, mājās)
2. nespēja izveidot un turpināt iesākto saskarsmi, pat atrodoties patīkamā vidē (komunikatīvā bezpalīdzība)
3. saskarsmes apnikumā (izolācijas izjūta, negatīva attieksme pret saskarsmi) (Kupčs, 1997).

Kā zināms, Freids pasvītro agrīnās pieredzes uzvedības attīstības svarīgumu. No otras puses, Lorencs pievērta uzmanību uz kritisko periodu primāro siciālo sakaru veidošanos starp dzīvniekiem svarīgumu. Šo divu pieeju apvienošanā no jauna atdzima problēma, pēcnācēju jauno organismu pieredzē un attīstībā. Bija izteikt priekšlikums, ka pieredzes ietekme ir liela, bet norobežota ar darbības laiku. Atsevišķos dzīves periodos apkārtējās vides ietekme uz attīstību pēc savas iedarbības ir ļoti dziļa, bet citos dzīves periodos tās svarīgums ir nenozīmīgs.

Attiecībā pret bērniem bija izteikta doma, ka eksistē socializācijas divi kritiskie periodi:

1. pirmajā dzīves gadā, kad bērnam formulējas saikne ar viņiem tuviem cilvēkiem, kad viņš mācās atkarību;
2. divos – trijos gados, kad viņš mācās būt neātkarīgs noteiktās svarīgās attiecībās;

Socializācijas process zīdaiņiem sākās apmēram 6 nedēļu vecumā un sasniedz maksimumu 4-5 mēnešos, uz ko norāda tā saucamā sociālā smaida parādīšanās. Bija atzīmēti arī apmācības kritiskie periodi. Kritiskos periodus reizēm sauc arī par apmācības senzitīvajiem periodiem. Skaitās, ja apmācība nenotiek šajā laikā, tad viņa var arī nenotikt. Apmācība ir ne tikai svarīga iedzimto mehānismu attiecībai un atbalstam, uzsver amerikāņu psihologi. Ja apmācība ir nepieciešama vairāk efektīva, viņai jābūt piesaistītai noteiktam laika periodam. Atklājumi kritiskajos periodos uzreiz fokusēja zinātnieku uzmanību uz attīstības procesiem, kas tos izsauc. Pēc tā, kā tiks saprasti šie procesi ir iespējama mērķtiecīga to izmaiņa, kas ir ļoti svarīgi bērna veselībai un apmācībai.

Ja mēs zinām katra attīstības perioda potenciālās iespējas un briesmas, tad mēs varam izmantot šīs iespējas un izbēgt no sliktās pieredzes. Kritisko un senzitīvo periodu izmeklējumi amerikāņu psiholoģijā ir iedzimto mehānismu izmeklējumi un unikāli ar laiku norobežoti un izvēlēti stimulam, saiknei ar apkārtējo vidi (Obuhova, 2003).

Secinājumi

1. Saksarsme ir cilvėku savstarpējās attiecības, praktiskā un garīgā sadarbība.
2. Saksarsme ir viens no galvenajaiem personībai piejamajiem izziņas paņēmieniem, jo katra personība tikai ar saksarsmes palīdzību, atdarinot citus sabiedrības locekļus, iemācās saprast sabiedrību un līdz ar to arī sevi.
3. Veidojot kontaktus ar citiem cilvēkiem, ikviens no mums rīkojas un domā savdabīgi, tikai sev raksturīgi, atbilstoši savai izpratnei par situāciju. Tā, kā ģimene ir bērna pirmā sabiedrība viņa pirmo dzīves gadu, tad ģimenei ir jā rūpējās par to, lai bērns tiktu pasargāts no nelabvēlīgas psihes attīstības.
4. Bērni ,tāpat kā pieaugušie, dažādi iejūtas ļaudīs, tādēļ pieaugušajiem ir jāapzinās, ka prasme veidot dialogu bērnam palīdzēs iejusties sociālajā vidē.
5. Katrs dzīves periods atšķiras viens no otra: dažos dzīves periodos apkārtējās vides ietekmes iedarbība uz attīstību ir dziļa, bet dažos tās ietekme ir nenozīmīga.
6. Pedagoģa spēja un prasme pieņemt bērnu tādu, kāds viņš ir, izrādīt simpātijas un draudzīgu attieksmi pret visiem bērniem, veido efektīvas pedagoģiskās saksarsmes pamatu.

Lai bērns spētu pilnvērtīgi komunicēt ar vienaudžiem, bērnam ir pilnvērtīgi jāattīstās. Tādēļ, nākošajā nodaļā apskatīsim jaunāka pirmsskolas vecumposma raksturojumu.

2. Jaunākā pirmsskolas vecumposma raksturojums pētāmās problēmas skatījumā

Vieglākas pārskatāmības dēļ pedagogijā pieņemts bērnus, pusaudžus un jauniešus sagrupēt noteiktās grupās – vecumposmos. V. Romenkovas grāmatā – Bērns ģimenē un sabiedrība minēta šāda vecumposma definīcija- Laika (vecuma) intervālos nosacīti ierobežotas cilvēka fiziskās un garīgās attīstības stadijas, kam raksturīgas noteiktas fizioloģiskās un psiholoģiskās pārmaiņas. Katrs posms sadalāms vēl sīkākās daļās. Izglītības procesā, nosakot mācību saturu un paņēmienus jāievēro katra vecumposma īpatnības (Romenkova, 2008). Galvenie vecumposmi ir bērnība, pusaudzība, jaunība, briedums, vecums. Katrs posms sadalāms vēl sīkākās daļās. Izglītības procesā, nosakot mācību saturu un paņēmienus, jāievēro katra vecumposma īpatnības (Beļickis, Blūma, 2000). Psihologi ar agrīnās bērnības periodu saista 1-3 gadu periodu bērna attīstībā. Pēc psihologu atzinumiem šim periodam ir jāveltī vislielākā uzmanība, jo tajā sāk attīstīties bērna personības galvenās kvalitātes, tādas kā : ES koncepcija, pašvērtējums, saskarsmes prasmes un iemaņas ārpus mātes, sociālās lomas uz atdarināšanas un empātijas pamata, kā arī priekšmetu funkcionālā apguve atbilstoši sociālajam semiotiskajām nozīmēm, priekšmetu nosaukumu apguve, egocentriskās runas apguve. Ap trīs gadu vecumu bērna atmiņa, uztvere, uzmanība, domāšana iegūst vairāk pieaugušiem cilvēkiem raksturīgas īpatnības, nekā līdz šim (Svence, 1998).

Runu bērni apgūst apbrīnojami ātri, īpaši pēc tam, kad viņi savus pirmos vārdus sāk izrunāt paši. Īsumā to var attēlot šādā sistēmā :

1. 1gads- pirmie apzinātie vārdi (mamma, tētis, jā, nē, u.c.)
2. 1.5 gadi- divu vārdu kombinācijas (mans suns)
3. 2 -2.5 gadi – garāki izteicieni, piemēram, ‘tāpēc Jānis raudāja’, ‘kas tas ir’ utt.
4. 3gadi – runu veido teikumos, bērni sarunājas, bet ne vienmēr atbild.

Tātad, sākot ar 1. dzīves gada beigām, bērniem jau ir izveidojušies priekšstati par to, kas ir kas tuvākajā apkārtnē un kā to sauc- par rotaļlietām, ķermeņa daļām, utt. Tikai līdz 4 gadu vecumam bērni pamazām iemācās izprast lietu nianšes un vispārinājumus. Attīstās arī fonemātiskā runa – gramatiskā formu saskaņa. Tā sāk attīstīties 1 gada vecumā un pamatos ilgst līdz 3 gadu vecumam, kad gandrīz visos gadījumos bērni jau saskaņo gramatiskās formas, locījumus un galotnes. No 2 gadu vecuma bērnam ir aktīva interese par visu: visu grib zināt, visu grib pataustīt, ieraudzīt, saklausīt, tas ir ‘kāpēcīšu’ vecums. 1.5 gadu vecumā bērns apguvis apmēram 30-100 vārdus, bet lieto mazāk. Pēc 1.5 gadu vecuma seko lēciens runas attīstībā, pēc 2 gadu

vecuma jau zina 300 vārdus, 3 gadu vecumā - 1500 vārdu. **Runas attīstību šajā vecumā saista ar saskarsmi. Bez saskarsmes runa nevar attīstīties.** Bērni šajā vecuma apgūst arī krāsu nosaukumus. Tātad, šajā vecumā (no 1 līdz 3 gadiem) bērns pamazām apgūst lietu nosaukumus, krāsas, vārdu pamatnozīmes, fonemātisko un egocentrisko runu. Otrs nozīmīgs jaunveidojums šajā vecumā ir ‘simboliskās darbības’ apguve. Tā arī saistīta ar runas, domāšanas, atmiņas, uztveres, iztēles attīstību, attīstās rotaļu procesā uz atdarināšanas refleksa bāzes. Ap 2 gadu vecumu bērni dažādām lietām sāk piešķirt simbolisku jēgu – nozīmes, kuras neātbilst to adekvātajai semantikai, bet balstās uz līdzības vai iztēles bāzes. Simboliskās darbības psihologi saista arī ar zīmēšanu, kam ir liela nozīme agrīnās bērnības periodā. Simbolisko jeb semiotisko darbību attīstība 2.-3.dzīves gadā izpaužas bērnu zīmējumos. Zīmējumi ar katru gadu kļūst sarežģītāki. Ar 2 gadu vecumu bērni apgūst vai sāk apgūt zīmuli (Svence,1998).

Domāšana ir pamātā arī runai. Vispirms attīstās domāšan, runa veidojas kā sekundāra. Pirms bērni sāk runāt, viņos veidojas ‘ iekšējās shēmas’ , viņi interpretē pasauli pēc tam, grupējot priekšmetus un tēlus, asociācijas, kas uzkrājušies atmiņā. Ap 2 gadu vecumu bērni sāk spēlēt elementāras loģiskās spēles, spēj izveidot darbības plānu spēles, rotaļas ietvaros. Ap to laiku mainās uztvere. 3 gadu vecumā bērni iemācās atšķirt arī priekšmetu formas. Viņi spēj atšķirt vienkāršas formas kā aplis, ovāls, kvadrāts, taisnstūris, trijstūris, daudzstūris, protams, salīdzinot tās ar bērniem zināmu priekšmetu formām, piemēram, trijstūris kā jumtiņš, aplis kā bumbiņa utt. Agrīnās bērnības perioda beigās- 3 gadu vecumā- veidojas spējasvispārināt, atrast jaunas asociācijas starp jau zināmo priekšmeta funkciju vai nozīmi un jauno. Bērns sāk fantazēt un variēt, modelēt. Uz tā pamata veidojas arī spējas atlasīt, izvēlēties no vairākiem variantiem vienu pēc noteiktas pazīmes. Notiek pāreja no uzskatāmi konkrētās domāšanas uz tēlaino. Uzskatāmi konkrētā jeb uzskatāmi darbīgā domāšana bērniem šajā vecumā, bērns uztver, iegaumē un izprot labāk to informāciju, kuru viņš iegūst caur sajūtām- redz, dzird, pagaršo, aptausta, viņš vēl nespēj abstrahēt un vispārināt (Svence,1998).

Pašapziņas attīstība ir nozīgs agrīnās bērnības perioda jaunveidojums psihē. Tā kā pāreju no viena attīstības perioda uz citu saista ar krīzēm, tad jebkurš jaunveidojums arī saistās ar izpaušmēm, kuras nav novērotas iepriekš. Bērni no 1.5 līdz 2 gadu vecumam sāk sevi apzināties, sāk sevi atpazīt. Vispirms tas sākas ar savu ķermeņa daļu apguvi, tad ar spēju savu ķermeni atšķirt no citu. Šajā vecumā bērni savā runā sāk lietot arī vārdu ‘es’, ‘man’ un citus personu vietniekvārdus. Līdz ar pašvērtējuma rašanos bērni sāk sevi salīdzināt ar citiem. Bērna socializācijā liela nozīme ir arī bērna individualitātei un bērna individuālā ‘ES’ pašvērtējuma attīstībai. Simboliskās darbības saistās arī ar rotaļām. Vispirms bērni 1-3 gadu vecumā atklāj priekšmetu sociālo pielietojumu, bērnu manipulēšana ar priekšmetiem arvien vairāk tuvinās to

funkcionālajam pielietojumam. 1.5 gadīgie bērni, piemēram, ar karoti, bumbiņu, grāmatu vai citu priekšmetu rīkojas savādāk nekā trīs gadus vecs bērns. 3gadu vecumā tuvākajā apkārtņē esošo priekšmetu funkcionālais pielietojums ir apgūts. Par šo tematu plašāk turpināsim runāt nākamajā nodaļā (Svence, 1999).

D. Dzintere un R. Boša. (Dzintere, Boša, 1997) min pakāpienus bērna ES attīstībā. Vecums no 1.5-2.5 gadi bērnam ir periods – es esmu, es pats, es arī...

1. Es uzticos saviem tuviniekiem, apkārtējiem ļaudīm, kas manī rada labsajūtu.
2. Es sāku sevi apzināties – pazīt sevi spogulī, fotogrāfijās, attiecināt uz sevi savu vārdu.
3. Es izjūtu savu ķermeni, tā daļas, sāku sev tās pakļaut, veicot dažādas darbības, priecājos par to, pasaku, ko daru.
4. Es izrādu zināmu veiklību, protu iet ar mazāk izplestām kājām, iet pa šauru celiņu, ķert otru, mest bumbu.
5. Es sāku izzināt tuvāko vidi, dabu. Apzinos savas personīgās lietas (mana lelle, mani cimdi...). sāku izzināt lietas, eksperimentēt ar tām, veicot daudzveidīgas darbības (izjaucu, salieku, atrodu...), izvērtēju šo lietu pienesumus ar maņu orgāniem – redzi, dzirdi, tausti, garšu.
6. Lietu kaudzē es protu atrast noteiktas lietas pēc krāsām, lieluma, atrašanās vietas.
7. Es protu pagriezt grāmatas attēlu, no četriem klucīšiem pēc parauga salikt attēlu.
8. Es sāku runāt teikumus, izsacīt savas vēlmes, lietoju vietniekvārdus ‘es’, ‘man’, ‘mūsu’ (attieksmē pret ģimeni).
9. Es labprāt kopā ar pieaugušajiem spēlēju rotaļspēles, pat ‘pieprasu’ tās. Izrādu zināmu iniciatīvu rotaļas darbības izpildē, rotaļas gaitā gūstu emocionālu apmierinājumu, priecājos par rezultātiem.
10. Es esmu pārliecināts par savu kompetenci, nesaku- man bail, es neprotu... , sāku izjust savu vērtību (Dzintere, Boša, 1997).

Secinājumi

1. Šajā vecumā bērnam attīstās runa, domāšana, atmiņa, uztvere, iztēle attīstība. Attīstās rotaļu procesā uz atdarināšanas refleksa bāzes.

2. Bērnā sāk attīstīties bērna personības galvenās kvalitātes, tādas kā : ES koncepcija, pašvērtējums, saskarsmes prasmes un iemaņas ārpus mātes, sociālās lomas uz atdarināšanas un empātijas pamata, kā arī priekšmetu funkcionālā apguve atbilstoši sociālajam semiotiskajām nozīmēm, priekšmetu nosaukumu apguve, egocentriskās runas apguve.
3. Šajā vecumā bērni savā runā sāk lietot arī vārdu ‘es’, ‘man’ un citus personu vietniekvārdus. Attdarina pieaugušā darbību , kā arī pieprasa lielāku uzmanību no pieaugušā. Šajā vecumā bērnam jau ir izveidojies prieksstats par to, kas ir tuvākajā apkārtnē un kā to sauc.
4. Balstoties uz G.Svences (Svence, 1998) teikto, ka runas attīstību saista ar saskarsmi un bez saskarsmes runu nevar attīstīt, var secināt, ka saskarsme ir svarīga jebkurā vecumā.

Nākamajā nodaļā aplūkosim vēlvienu bērna dzīvē svarīgu faktoru – Rotaļa, kā saskarsmes sekmētāja.

3.Rotaļa kā saskarsmes sekmētāja

Rotaļa – interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īstenošanai, atpūtai redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim. Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savus fiziskos un garīgos dotumus un dotības. Tā ir viena no netiešo pedagoģisko prasību izpausmes formām (Beļickis, Blūma, 2000).

Turpinot iepriekšējā nodaļā iesākto ka arī rotaļas ir visu darbību pamatā, varam teikt, ka no 2 gadu vecuma bērns ar rotaļām sāk atdarināt pieaugušo dzīves darbības, piemēram, lelli liek gulēt, baro to. No 3 gadu vecuma visi bērni pāriet uz simboliskajām darbībām – rotaļlietas pakļauj kādai iztēles idejai. Rotaļas un spēlēšanos psihologi grupē:

1. izzinošās spēles un rotaļas
2. konstruējošās jeb konstruktorspēles
3. lomu un sižeta rotaļas

Īpaši nozīmīgas ir lomu un sižeta rotaļas. Tajās bērni pauž savu sociālo pieredzi un iztēli. Psihoanalītiķi uzskata, ka ar rotaļām bērni pauž savas personības iezīmes un zemapziņas darbības. Savus iekšējos konfliktus bērni arī risina ar lomu un sižeta rotaļu palīdzību. Lomu spēlēs bērni atdarina pieaugušos, redzēto un dzirdēto, kā arī savā zemapziņā nosēdušās ietekmes. Lomu rotaļas uzskata par bērna gatavību iesaistīties sociālajās attiecībās. Rotaļas saistās arī ar saskarsmes prasmju un iemaņu apguvi. Par jaunveidojumu šajā vecumā var uzskatīt to, ka bērni sāk apgūt rotaļāšanos kopā ar vienaudžiem. Līdz 18 mēnešiem bērni spēlējas vieni paši, viņi pret vienaudžiem izturas kā pret izpētāmām lietām : baksta ar pirkstiem, aptausta. No 1.5 līdz 2 gadiem bērni sāk spēlēties un rotaļāties ar vienaudžiem. Interesanti, ka ap 2.5 gadiem bērniem pēkšņi sāk parādīties bailes no vienaudžiem, līdzīgi kā bija bailes no svešiem pieaugušajiem 1.dzīves gadā. Balstoties uz G.Svences (Svence, 1998) teikto: to var skaidro tā – līdz 2.5 gadu vecumam bērna psihē ir izveidojusies shēma ‘pazīstams- nepazīstams’. Tā kā līdz tam lielākā daļa bērnu ir saskārušies tiaki ar pieaugušajiem, tad shēma galvenokārt ir ‘pazīstams pieaugušais- nepazīstams pieaugušais’. Situācija mainās ap 3gadu vecumu, kad bērns jau zina, ko sagaidīt no tā vai cita cilvēka, izveidojušās jau vismaz divas shēmas – ‘pieaugušais’ un ‘bērns’, un bērns sāk rotaļāties kopā ar citiem bērniem. Rotaļās attīstās ne tikai saskarsmes prasmes un iemaņas, bet turpina attīstīties arī uztvere, atmiņa un domāšana(Svence,1998).

Rotaļa ir bērnu dzīves un darbības organizācijas forma. Tajā rodas bērnu rotaļu kolektīvi, veidojas noteiktas attiecības starp bērniem, personīgās simpātijas un antipātijas. A.Makarenko norādīja, ka bērns alkst rotaļāties un šo vēlmi vajag apmierināt. Mazam bērnam ne vien jāatvēl laiks rotaļām, bet ar tām jāpiepilda visa viņa dzīve. Rotaļa, ja pieaugušais to vada un virza, organizē bērna patstāvību (Dzintere, 1984).

Neskatoties uz acīmredzamo vienkāršību, bērna rotaļa ir ļoti sarežģīta parādība. Pedagogi un psihologi vēl joprojām nav noskaidrojuši, kas ir rotaļa, kā tā rodas, bet galvenais, kādēļ tā ir vajadzīga. Šajā ziņā tautas pedagoģija un vecāku intuīcija ir vērtīgāka par klasisko zinātni, jo pieaugušie cenšas radīt bērnam prieku, modināt dzīvu emocionālo atbalsi, iemācīt sasniegt mērķi, sadarboties ar pieaugušajiem utt. Ar jēdzienu 'rotaļa' izprot :

1. ģpašu attieksmi pret pasauli
2. ģpašu bērna darbību, kura noris un mainās kā viņa subjektīvā aktivitāte
3. bērni sociāli apgūtu darbības veidu vai attieksmi pret pasauli
4. darbību, kuras gaitā attīstās bērna psihe
5. bērna dzīves organizēšanas sociāli pedagoģisku formu.

Rotaļa ir brīva darbība, kur noteicoša loma ir rotaļnieka iztēlei. Rotaļa ir viens no cilvēka nemateriālās darbības veidiem. Tā ir ne tikai viena no kultūras formām, bet neāņemama kultūras sastāvdaļa. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīca rotaļu raksturo kā interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mērķim. Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savus fiziskos un garīgos dotumus. Rotaļspēļu paraugs zināmā mērā ir latviešu tautas rotaļas, ģpašs folkloras veids, kas raksturīgs katrai tautai. Lai rotaļspēles saglabātu bērnam rotaļas prieku, atvērtu viņu aktīvai darbībai, jācenšas to saturu un struktūru tuvināt tautas rotaļām, kur bērns, viņa darbīgums ir rotaļas centrā. Taču vienlaikus jāņem vērā konkrēta bērna vajadzības, intereses, viņa attīstības līmenis un vide, kurā viņš dzīvo. Rotaļspēles palīdz bērnam apgūt savas tautas rotaļu kultūru, kam raksturīga brīvība, nepiespiestība, jautrība, bet tanī pašā laikā – apķērība, mērķtiecība, gribas piepūle un prāta asums. Rotaļāšanās pieredzi bērns apgūst, iekļaujoties rotaļā, vērojot vecāko bērnu rotaļas un, ja viņu speciāli māca. Vislabāk viņš to apgūst, ja ģģimenē ir dažāda vecuma bērni. Taču vienlaikus jāatzīmē, ka rotaļspēļu saturs gadu gaitā mainās. Pastāv daudzas bērnu rotaļas klasifikācijas. Rotaļas iedala manipulatīvajās rotaļās, sižeta – lomu rotaļās, celtniecības rotaļās, tās izprot kā darbošanos ar dažādu negatavu materiālu, un režisoriskajās rotaļās, kuru pamatā ir gatavu rotaļlietu kombinēšana. Bērnu apmācības procesā ir radies vēl kāds rotaļu veids- didaktiskās rotaļas. Jau pašos pētģšanas pirmssākumos rotaļa tika

atzīta par bērna emocionālās dzīves fenomenu, konfliktu un pārdzīvojumu centru, kurā nozīmīga loma ir iekšējam noskaņojumam, priekam. Kaut gan iepriekš minētie rotaļas izskaidrojumi šķiet nevienādi, tomēr visi šie autori apgalvo, ka rotaļas pamats esot bērna instinktīvās, biologiskās vajadzības – viņa tieksmes un vēlmes (Puškarevs, Golubeva, 1999).

Pirmsskolas vecumā bērni turpina apgūt saskarsmes prasmes un iemaņas ar pieaugušajiem un vienaudžiem, apgūst saskarsmes normas un etalonus. Pieaug bērnu vēlēšanās būt patstāvīgiem un neatkarīgiem. Vispirms bērni savas patstāvības vajadzības apmierina rotaļās. Ir izpētīts, ka pirms 100 gadiem bērni mazāk rotaļājās. To skaidro ar tālaika vispārīgo tendenci – bērni ātrāk kļuva pieauguši, tātad varēja apmierināt neatkarības un patstāvības vajadzības ātrāk. Arī mūsdienu rotaļlietas būtībā atdarina pieaugušo dzīves realitātes, un tādējādi bērni jau bērnībā pierod dzīvot pieaugušo dzīvi vismaz rotaļās (Svence, 1999).

Kā rakstījis G. Svence (Svence, 1999) psihologi atzīst, ka tieši rotaļas un spēles ir viens no galvenajiem attīstības virzītājiem. Rotaļas attīstās no manipulācijām ar priekšmetiem (rotaļlietām) līdz lomu un sižeta rotaļām. Par augstāku pakāpi rotaļu apguvē uzskata bērnu spējas ievērot, pašam kontrolēt rotaļu norises noteikumus, jo tas nozīmē, ka bērns jau spēj ar gribu kontrolēt savu uzvedību. Rotaļās un spēlēs apgūst paškontroles iemaņas, kuras vēlāk pāriet arī uz ikdienas situācijām. Lomu un sižeta rotaļās bērni sākumā tikai atdarina pieaugušo vai kādu filmu un grāmatu varoņu darbību. Vēlāk bērni sāk sevi identificēt tikai ar kādām noteiktām lomām, tad iesaistās grupā un jau spēj sekot līdzīgu un savai uzvedībai, ievērojot spēles noteikumus. Psihologi apgalvo, ka pēc tā, vai bērni spēj sekot līdzīgu spēles noteikumiem, tos izpildīt, paši regulējot savu uzvedību, var noteikt, vai bērns varēs adaptēties skolā, adaptēties dzīvei sabiedrībā. Tos bērnus, kuri neiesaistās rotaļās un nespēj sekot līdzīgu spēles noteikumiem, psihologi iedala 2 grupās:

1. bērni, kurus var nosaukt par kautrīgajiem, un tāpēc viņiem ir saskarsmes problēmas;
2. bērni, kurus var nosaukt par agresīvajiem, egocentriskajiem bērniem;

Pirmajiem saskarsmes grūtības saistās ar to, ka viņi baidās no citiem bērniem, neiesaistās rotaļās. Otrajiem – ar to, ka viņi ir agresīvi, visu darbību centrē tikai uz sevi, nerēķinās ar citiem, spēles noteikumus vēlas izmainīt pēc saviem uzskatiem (Svence, 1999).

S. Sīle, L. Volkova (Sīle, Volkova, 2011) raksta, ka rotaļa un spēle ir viens no senākajiem cilvēka darbības veidiem, kas atdzīvina un atvieglo pašu neinteresantāko un garlaicīgāko darbu. Rotaļai un spēlei pirmsskolas vecumā ir noteicoša un attīstoša loma, jo tās ir bērna darbības veids, bērna pašizpaušme, dzīves organizācija, kas pilnveido un attīsta viņu. S. Sīle, L. Volkova

(Sīle, Volkova, 2011) raksta ka rotaļai bērna attīstībā ir ļoti svarīga nozīme, psihisko un intelektuālo attīstību. Vecāku uzdevums ir radīt labvēlīgu rotaļu gaisotni, veltīt bērnam savu laiku un mīlestību. Balstoties uz A.Plaudes uzskatiem rakstā 'Rotaļas jēga bērnībā' S.Sīles un L.Volkovas grāmatā (Sīle, Volkova,2011): ļaujot bērnam rotaļāties, mēs paveram ceļu normālas psihe attīstībai, jo tieši rotaļai un spēlei ir galvenā loma pirmsskolā. Bērns katrā darbībā, kuru izspēlē, ieliek kādu jēgu un uzdevumus, kas savukārt veicina motivācijas un vajadzības sfēru. Ja bērnam tiek attīstīta tikai intelektuālā puse, pasargājot no saskarsmes ar citiem bērniem, no to ietekmes, bērns skolas laikā saskaras ar adaptācijas problēmām, grūtībām kontaktēties ar vienaudžiem un nesaprot pieaugušo pasauli. Rotaļa bērnam ir kā pavadonis, tā bērnā rada prieku, enerģiju, kā arī attīsta viņu. Tomēr, kā raksta S.Sīle, L.Volkova (Sīle, Volkova, 2011) bieži vien pieaugušie, to neātbalsta un nenovērtē. Rotaļa veicina tikumisko, ētisko un gribas īpašību veidošanos.

Spēlējot dažādas rotaļas un spēles, bērni apmierina sociālo vajadzību būt dzīvē kopā ar pieaugušajiem, jo bērniem vairs nepietiek vienkārši būt klāt pieaugušo darbībā, viņi paši savā vidē organizē īpašu rotaļu dzīvi veidojot to no savas vides sociālo attiecību un pieaugušo darba dzīves galvenajiem elementiem un iedalot sev novērotās pieaugušo lomas (Sīle, Volkova, 2011).

Rotaļas un spēles ir viens no visnenākajiem cilvēka darbības veidiem, tā raksta V. Golubina(Golubina,2007). Tā ir sarežģīta un interesanta parādība cilvēces attīstības gaitā. Tā jāuzskata par sarežģītu psiholoģisku procesu. Rotaļas un spēles ir sekmējušas radošās domas, izgudrojumu un zinātnes attīstību. Rotaļa pirmsskolā ir bērna audzināšanas un attīstīšanas līdzeklis. Rotaļā bērns gūst sociāli noderīgas iemaņas un prasmes, apgūst salīdzināšanas un vērtēšanas iemaņas. Rotaļa māca sadarboties, saskaņot savu rīcību un vēlmes ar citiem rotaļas dalībniekiem, jo ir jāiekļaujas rotaļas kopējo uzdevumu izpildīšanā un veikšanā. Arī senās pasaules filozofi kā labas audzināšanas priekšnoteikumus agrā bērnībā piedāvā spēles un rotaļas:

1. Platons (427-347.g.p.m.ē.) izceļ to nozīmīgumu, kā arī mācību par jutekļu primāro nozīmi attīstībā.
2. Aristotelis (384-322. g.p.m.ē.) runā par bērna attīstību, balstoties uz dabas likumiem, mācīšanu ar prātu attīstošiem stāstījumiem, gribas un morāles attīstīšanu rotaļā.
3. Rotaļas audzinošo nozīmi 1630.gadā norādīja arī lielais didakts Jans Amoss Komenskis. Arī zinātnieki, tostarp Ivans Pavlovs un Ilja Sečenovs, mācībā par cilvēka attīstību ir izcēlušī rotaļu kā svarīgu garīgās dzīves un morālo īpašību attīstības nosacījumu.
4. K.Ušinskis un F.Frēbelis norādījuši, ka pirmsskolas izglītības ietvaros rotaļa veic gan audzināšanas, gan mācīšanas uzdevumus, tāpēc rotaļu nevar atstāt pašplūsmē, bet

pedagogam tā gudri jāvada. Rotaļai jāveido saskarsmes iemaņas, emocionāla attieksme pret apkārtējo pasauli saskaņā ar sabiedrībā pieņemtajām normām, jāpaplašina izziņa. K.Ušinskis savu pedagoģisko darbu izlasē raksta: Ja vēlaties uzzināt, kādu virzienu ieņem bērnu iztēles darbi, tad uzmanīgi novērojiet bērnu rotaļas. Bērns savās rotaļās bez izlikšanās atklāj visu savas dvēseles dzīvi (Golubina, 2007).

B.Brice (Brice,2013) raksta, ka rotaļās un spēlēs tiek gūta nesatricināma zināšanu un pieredzes bāze, tādēļ svarīgi šo procesu veicināt caur rotaļu darbību. Rotaļu darbība liek pamatu turpmākajai cilvēka dzīvei – ne velti radies teiciens: ‘ Kāds bērns ir rotaļā, tāds viņš būs dzīvē.’ K.Dēķens akcentējis, ka rotaļā bērns parāda savu personību, savas tieksmes, vēlmes un tikumus, jo rotaļa nāk no indivīda iekšējās dziņas, kura nosaka saturu, veidu, ilgumu. Caur rotaļu tiek veicināta ne tikai izziņas procesu attīstība, bet arī jūtu un gribas attīstība, vienlaikus bērni apgūst socializēšanās iemaņas, prasmes darboties grupās, komandās. Rotaļu rezultāts ir bērna pozitīva attīstības gaita: zinātkāre, patstāvība, radošums, pašiniciatīva, darbīgums, prasme domāt, izteikties un komunicēt ar rotaļbiedriem un pieaugušajiem. Viens no nozīmīgiem aspektiem ir komunikatīvo prasmju veidošana caur rotaļu(Brīce, 2013).

Kā jau autore iepriekš minēja, ka sevišķa nozīme bērnu attīstībā ir radošajām jeb lomu rotaļām. Lomu rotaļas rodas un pastāv sakarā ar apkārtējās dzīves novērtējumiem, klausoties stāstus un pasakas, kā arī sarunājoties ar pieaugušajiem. Rotaļu ārkārtīgi lielā nozīme bērnu dzīvē, rotaļu dažādība, kuras izpilda vieni un tie paši bērni, to līdzība dažādu zemju un dažādu vēstures laikmetu bērnu nodarbībās pamudinājusi daudzus zinātniekus meklēt šīs brīnišķīgās bērnu nodarbības izskaidrojumu un izcelšanos. Tomēr bez lomu rotaļām ir daudz dažādu rotaļu, kuras iedalās divās rotaļu grupās:

1.Rotaļās ar atklātiem fiksētiem noteikumiem:

1.1Didaktiskās spēles

1.2.Kustību rotaļas

1.3.Muzikālās rotaļās

2.Rotaļas ar slēptiem noteikumiem:

2.1.Radošās rotaļas

2.2. Sižetiskās lomu rotaļas

2.3. Dramatizācijas rotaļas

2.4. Celtniecības rotaļas (Dzintere, 1984)

Vairāk par rotaļu veidiem un funkcijām autore raksta nākamajā nodaļā.

3.1. Rotaļas veidi un funkcijas

Pirmsskolas vecuma bērnu rotaļai ir vairākas funkcijas. Vispirms, kā atzīmē D.Dzintere (Dzintere, 1984), rotaļa ir bērnu darbības veids, kas attīstās un pilnveidojas. Tā ir neaizstājams pirmsskolas vecuma bērnu audzināšanas un mācīšanas līdzeklis. Rotaļa iedarbojas uz bērna jūtām, attīsta viņa apziņu un praktisko darbību, ieaudzina tādas īpašības kā labestība, atsaucība, Dzimtenes mīlestība, interese par dabu, vēlēšanās strādāt, kā arī veido pareizus priekšstatus par sabiedriskās dzīves parādībām. Liela nozīme rotaļai ir bērna gribas īpašību veidošanā (Dzintere, 1984).

Katra no rotaļām dod kaut ko derīgu, kāda attīsta domāšanu, kāda fizisko izturību. Taču katrai rotaļai ir savs raksturojums. Kustību rotaļas ir vispusīgs fiziskās audzināšanas līdzeklis, tas ieņem svarīgu vietu pirmsskolas un skolas vecuma bērnu dzīvē. Kustību rotaļas vienlaikus izmantojamas gan bērnu fiziskajai gan intelektuālajai attīstībai, gan viņu audzināšanai. Kustību rotaļās ir iekļautas tās pamatkustības, kuras bērni attiecīgā vecuma periodā jau apguvuši un labprāt izmanto. Šīs rotaļas stimulē bērnu kustību aktivitāti, palīdz viņiem pilnveidot jau apgūtās kustības un veidot jaunas kustību iemaņas. Kustību rotaļas attīsta bērnus ne vien fiziski, bet arī intelektuāli. Ir raksturīgi, ka kustību rotaļās bērniem attīstās tādas fiziskās īpašības kā spēks, ātrums, izturība, veiklība, kustību koordinācija, ritma un līdzsvara izjūta. Tam visam ir būtiska nozīme viņu vispārējā attīstībā (Laizāne, 1981). Dziļāk kustību rotaļu apskatīsim nākamajā nodaļā. Šajā nodaļā autore mazliet plašāk apraksta sižetisko lomu rotaļas un didaktiskās rotaļas. Sižetiskajās lomu rotaļās bērni atveido dzīvi. Viņi attēlo dažādas dzīves norises, izvēlas līdzekļus savai darbībai, uzņemas noteiktas lomas. Sižetiskajām rotaļām, tāpat kā citām radošajām rotaļām, ir nepiespiests, brīvs raksturs, kas saistīts ar bērnu patstāvību un pašorganizāciju. Sižetiskajai lomu rotaļai ir raksturīga bērnu darbības, uzvedības pašregulācija, ko nosaka rotaļas noteikumi. Šie noteikumi ir īpatnēji: tie nav atklāti kā didaktiskajās un kustību rotaļās, tos neformulē tieši, noteikumus nosaka loma, ko uzņemies bērns, darboties tā kā darbojas pieaugušais. Pie sižetiskajām lomu rotaļu raksturīgākajām iezīmēm pieskaitāma to emocionālā

piesātinātība, plašais pārdzīvojumu diapazons. Savās rotaļās bērni atspoguļo māmiņas maigumu, ārsta rūpes, jūrnieku varonību. Kolektīvajās rotaļās izpaužas sociālās jūtas- draudzība biedriskums. Sižetiskā lomu rotaļa atšķiras no citiem radošo rotaļu veidiem ar to, ka tai ir noteikts sižets un lomas. Rotaļas sižets rodas bērna apziņā redzētā, dzirdētā un vērotā ietekmē, bet tiek attēlots pārveidoti. Rotaļas sižeta galvenie elementi ir lomas, situācijas, rotaļas darbības, rotaļlietas un lomu savstarpējās attiecības. Lomu savstarpējās attiecības apvieno visus struktūras elementus vienā veselā. Jau bērna otrajā dzīves gadā ir vērojami priekšnoteikumi rotaļas sižeta attīstībai- bērns ar rotaļlietu veic vairākas rotaļu darbības, taču viņš vēl neapzinās sevi kā lomas atveidotāju. Trešajā dzīves gadā bērnu rotaļās jau ir visi sižeta struktūras elementi (Dzintere, 1984). Pedagoģe N.Mihaiļenko (Mihaiļenko,1980) nosacīti izšķir vairākus rotaļu sižetus:

1. rotaļu sižeti ar vienu darbojošos personu, kura attēlo rotaļu darbības ar noteiktiem priekšmetiem vienā vai vairākās situācijās;
2. rotaļu sižeti ar vairākām lomām un kopīgām darbībām;
3. rotaļu sižeti, kuros lomām ir ne vien kopīgas darbības, bet lomas atrodas arī noteiktās savstarpējās attiecībās;

Pirmais sižetu veids atbilst jaunākajā pirmsskolas vecuma, otrais- jaunākajā un vidējā, trešais- vidējā un vecākā pirmsskolas vecuma bērniem(Mihaiļenko,1980).

Didaktiskajās rotaļās tiek izpildītas secīgi veiktas operācijas, kas ir iekļautas rotaļu uzdevumā. Pēc A.Ļeontjeva atzinuma, didaktiskās un dramatizācijas rotaļas ir robežrotaļas, kas veido saikni starp pirmsskolēna un skolas perioda rotaļām vai nerotaļīgu mācību darbību. Didaktiskajās rotaļās attīstās izziņas operācijas, kas ir nepieciešamas nākošajai mācību darbībai. Rotaļas dramatizācijās atšķirībā no sižeta lomu rotaļām neatspoguļojas attēlojamā personāža darbība vispārinātā veidā, bet tiek atklātas tā tipiskās operācijas bez tiešas imitēšanas. Šajās rotaļās pats būtiskākais bērnam nav attēlot pašu personāžu, bet gan objektīvi atklāt dotās tēmas saturu(Dzintere, 1984). Nenoliedzami, ka apkārtnē, kurā bērns dzīvo, nosaka viņa intereses un piedalīšanos dažādās rotaļspēlēs. Vasarā bērni rotaļājas ar akmentiņiem, gliemežvākiem, rudenī ar lapām. Rotaļas virzību arī nosaka, vai bērns rotaļājas telpās, vai pagalmā. Bērnam kļūstot vecākam, viņu sāk ne tik daudz interesēt to saturs, bet gan rotaļā izvirzītie uzdevumi.

Kā audzināšanas un mācīšanās līdzekli pedagogi plaši izmanto didaktisko rotaļu. Tā paplašina bērnu priekšstatus, palīdz nostiprināt un pielietot tās zināšanas, ko bērni ieguvuši nodarbībās un tiešajā pieredzē. Daudzās didaktiskajās rotaļās ļoti liela loma ir vingrinājumiem,

tomēr didaktisko rotaļu nedrīkst identificēt ar vingrinājumu, jo tās pamatā ir bērnu savstarpējās attiecības, rotaļas uzdevums, rotaļas darbība (Sorokins, Baturina, 1970).

3.2. Kustību rotaļas

Kā jau iepriekšējā nodaļā autore minējusi, ka kustību rotaļa ir vispusīgs fiziskās audzināšanas līdzeklis. Tās ieņem svarīgu vietu pirmsskolas un skolas vecuma bērnu dzīvē. Vairāku gadu laikā veiktais eksperimentālais darbs pirmsskolas bērnu iestādēs un skolās, ka arī pedagoģiskā procesa novērojumi rāda, ka kustību rotaļas vienlaikus izmantojamas gan bērnu fiziskajai un intelektuālajai attīstībai, gan viņu audzināšanai. Ar kustību rotaļu palīdzību var veikt arī bērnu korekcijas darbu intelektuālajā attīstībā, ņemot vērā viņu individuālās rakstura iezīmes, viņu attīstības līmeni un vecuma īpatnības. Kustību rotaļās ir iekļautas tās pamatkustības, kuras bērni attiecīgā vecuma periodā jau apguvuši un labprāt izmanto. Sakarā ar to šīs rotaļas stimulē bērnu kustību aktivitāti, palīdz viņiem pilnveidot jau apgūtās kustības un veidot jaunas kustību iemaņas. Liela loma kustību rotaļu apgūvē un pareizā organizācijā ir pieaugušajiem. Pieaugušā vadībā bērni apgūst tos kustību veidus un darbības, kuras nepieciešamas sekmīgai rotaļas norisei, iepazīstas ar rotaļas saturu, gaitu un noteikumiem. Kā jau iepriekš minēts, kustību rotaļas attīsta bērnus ne vien fiziski, bet arī intelektuāli. Tas jāņem vērā pedagogam, organizējot un vadot kustību rotaļas, - viņš var ierosināt bērnus atcerēties un prasmīgi izmantot tās zināšanas, kuras viņi galvenokārt ieguvuši latviešu valodas, dabas mācības un aritmētikas stundās, kā arī dažādās nodarbībās. Šīs rotaļas bērni apgūst ļoti ātri, jaunākie bērni tās pārņem no vecākajiem bērniem, pie tam dažāda vecuma bērni, zēni un meitenes, tajās var darboties kopīgi. Liela nozīme ir arī sīkā inventāra ārējam izskatam un skaitam. Visiem rotaļu atribūtiem jābūt glītiem, gaumīgiem un, ja to paredz rotaļas noteikumi, jāatbilst rotaļnieku skaitam. Tādējādi, radot apstākļus bērnu patstāvīgai darbībai un dodot viņiem zināšanas, kā izmantot apgūtās kustības, veidojam viņiem noturīgu interesi un prasmi patstāvīgi organizēt aktīvu atpūtu gan vienatnē, gan nelielā bērnu kolektīvā. Lai pedagogiem būtu vieglāk mērķtiecīgi izvēlēties dažādās kustību rotaļas un izmantot tās bērnu morālo un fizisko īpašību veidošanai, kā arī korekcijas darbam intelektuālajā attīstībā, krājuma beigās dots sistematizēts rotaļu sadalījums pēc galvenajiem kustību veidiem. Vienlaikus arī norādīts, kādas papildu kustības konkrētā rotaļa palīdz pilnveidot, un aptuveni izdalītas psihiskās īpašības, kuras ar attiecīgas rotaļas palīdzību iespējams attīstīt (Laizāne, 1981).

Autore piekrīt Sorokinas,A., un Baturinas,J.,(Sorokina, Baturina,1970) rakstītajam ka rotaļa ir visvairāk iemīļots un saistošs bērnu darbības veids. Tajā viņi apmierina savu nepieciešamību darboties. Lielu rotaļu grupu veido kustību rotaļas, kuru pamatā ir dažādas kustības. Ar kustību rotaļas palīdzību audzinātāja liek bērniem vingrināties soļošanā, skriešanā, mešanā un citās kustībās, attīsta viņiem patvaļīgo uzmanību, gribu,drosmi, veiklību, atjautību, prasmi darboties kolektīvā. Kustību rotaļām ir liela loma bērnu dzīvē. Divus trīs gadus vecus bērnus kustību rotaļās saista galvenokārt pats darbības process. Viņiem ir interesanti skriet,dzīties pakaļ, mest, meklēt: šo darbību rezultāts viņiem nav svarīgs. Tādēļ mazuļiem ieteicamas pavisam vienkāršas rotaļas, kas pa lielākai daļai dibinās un vienu darbību, pie tam uz šo darbību audzinātāja turpat arī uzvedina bērnus. Rotaļās ar tekstu audzinātāja ne tikai norunā to, bet arī izdara atbilstošas kustības, bērni atdarina audzinātāju. Rotaļās, kurās ir rotaļas vadītāja loma, var iesaistīt auklīti vai vecāku bērnu. Kad bērni ir apguvuši kustības, viņi izpilda tās patstāvīgi, bet audzinātāja uzņemas rotaļas vadītāja lomu. Līdzko bērni iemācās rīkoties pēc vārdu signāla, var ieviest rotaļas noteikumus. Sākumā pavisam vienkāršus, piemēram,'Kad es pateikšu 'lietutiņš', skrieniet pie saviem krēsliņiem!'. Otrajā jaunākajā grupā rotaļas vadītāja lomu jau var pildīt atsevišķi bērni. Gada laikā šī loma jāliek pildīt pēc kārtas visiem bērniem(Sorokina, Baturina, 1970).

Secinājumi

1. Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savus fiziskos un garīgos dotumus un dotības.
2. Šajā vecumā bērni sāk apgūt rotaļāšanos kopā ar vienaudžiem. Neskatoties uz acīmredzamo vienkāršību, bērna rotaļa ir ļoti sarežģīta parādība.
3. Rotaļa ir brīva darbība, kur noteicoša loma ir rotaļnieka iztēlei.
4. Liela loma kustību rotaļu apgūvē un pareizā organizācijā ir pieaugušajiem.
5. Rotaļa ir darbība, darbības kopums, ko veic, lai sagādātu prieku.
6. Bērnība ir neatdalāma no rotaļas. Bērns un rotaļa ir nesaraujami saistīti, jo tā bērnam rada prieku, enerģiju, kā arī attīsta viņu.
7. Rotaļa rada bērnam emocionālu komfortu, brīvības un drošuma sajūtu. Rotaļa ļauj bērnam iepazīt pasauli, attīsta iztēli, jaunradi.
8. Mums ka pieaugušajiem ir svarīgi lai bērns justos droši un labi, tādēļ mums jāvēlās skatīties uz rotaļu no bērna pozīcijām un saprast, kas bērnam kādā rotaļas situācijā šķiet visnozīmīgākais.

9. Zināšanas par rotaļu sižeta attīstības īpatnībām dažādās vecuma grupās, dod iespēju pedagogam salīdzināt bērnu rotaļas ar rotaļas sižeta modeli noteiktā vecumā, kā arī izvirzīt atbilstošus uzdevumus, metodes un paņēmienus to pilnveidē.

4. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Pētījuma metodoloģija – izziņas procesa sastāvdaļa, kuras saturs ir vispārinātie teorētisko un empīrisko zināšanu principi un organizācija, to novērtējums, pētījuma norises noteikumu un normu sistēmā.

Praktiskais pētījums tika veikts Gulbenes X pirmsskolas izglītības iestādē, jaunākajā pirmsskolas vecuma bērnu grupā (2 - 3 gadi). Lai sasniegtu izvirzīto mērķi – Teorētiski pamatot jaunākā pirmsskolas vecumposma bērnu savstarpējo prasmju sekmēšanas iespējas kustību rotaļās – tika izziņātas noderīgākās pielietojamās pētnieciskās metodes. Šī uzdevuma veikšanai tika izmantotas S. Kristapsones, I. Jurgenas, A. Šponas un Z. Čehlovas atziņas un ieteikumi pedagoģijas pētniecības metožu izmantošanā.

Darba izstrādes laikā tika izmantotas vairākas empīriskās pētījuma metodes – pedagoģu intervija, novērojums pirms un pēc darbošanās ar bērniem (spēlējot kustību rotaļas) un iegūto rezultātu analīze.

Izpētot teoriju darba autore sāka ar visloģiskāko pētījuma metodi – intervija. Intervija ir speciāli organizētas pārrunas. S.Kristapsone min 5 intervijas veidus:

1. atvērtās jeb nestrukturētās (tiek pētīts kaut kāds temats vai jautājums vispārīgi, lūdzot respondentam par to izteikties);
2. daļēji strukturētās (Jautājumi respondentam tiek piedāvāti loģiskā secībā);
3. strukturētās (Speciāli sagatavoti jautājumi);
4. padziļinātās;
5. grupas (Kristapsone, 2014);

Intervija – aptaujas veids, kas paredz informācijas iegūšanu respondentam un pētniekam atrodoties sociāli psiholoģiskā mijiedarbībā. Intervijas būtība ir informācijas iegūšana. Intervija ir efektīvākais veids kā noskaidrot, vai kustību rotaļas sekmē bērnu savstarpējo saskarsmi. Ar intervijas palīdzību ir iespēja noskaidrot, kādas kustību rotaļas izmanto aptaujātie skolotāji, darbā ar bērniem. Intervējot skolotājus, tika iegūta informācija par viņu pieredzi saskarsmes veidošanā. Intervija būs rakstiska (Beļickis, Blūma, 2000).

Intervijas jautājumos tika iekļauts, cik bieži skolotājas darbā izmanto kustību rotaļas, kāpēc bērniem vajadzētu spēlēt kustību rotaļas, kādas kustību rotaļas visefektīvāk sekmē bērnu

saskarsmes prasmes un kā tās sekmē bērnu saskarsmi, tas palīdz ar intervijas rezultātu palīdzību piemeklēt atbilstošākās kustību rotaļas praktiskai darbībai.

Pedagoģiskie vērojumi un novērošana. Novērošanas sagatavošanas posmā precīzi jānosaka novērošanas objekts. Novērojums ir nozīmīgs tāpēc, ka šī metode ļauj precīzāk izprast cilvēka rīcības nianšes un jēgu (Kristapsone,2014).Novērojums ir zinātnisks, ja tas ir plānveidīgs, mērķtiecīgs, ilgstošs, patstāvīgs un norit dabiskā vidē. Tiešajai novērošanai raksturīgs, ka izpētes materiāls tiek iegūts no pirmavota tiešā uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Novērojumu centrā ir cilvēks ar savu gribu, sajūtām un izjūtām, darbīgs un zināt gribošs. Galvenās grūtības – novērojumam būs maza nozīme, ja sistemātiski netiks fiksēti rezultāti (Špona,Čehlova,2004). Novērošana kā metode tika izmantota pētījuma sākumā un beigās. Lai varētu veikt bērnu savstarpējās saskarsmes izpēti, izmantojot kustību rotaļu, autore izvirzīja kritērijus:

1.kritērijs Saskarsme grupā

1. Nekontaktējas, neuzņem citus bērnus rotaļās;
2. Iesaistās sarunās, pats sadraudzējas, uzklausa;
3. Prot un labprāt darbojas grupā;

2.kritērijs Prot lūgt palīdzību saskarsmē ar pedagogu, vai vienkārši prot lūgt palīdzību

1. Nerunīgs, kautrīgs;
2. Iesaistās sarunās, pauž savas emocijas ar vārdiem, darbiem;
3. Atbild uz jautājumiem, uzklausa;

3.kritērijs Bērna mijiedarbība rotaļā

1. Atturīgs, vēro;
2. Piedalās atdarinot citu bērnu kustības, vēro;
3. Pilnībā piedalās rotaļas procesā, uzņemas galveno lomu;

4.kritērijs Saskarsme pārī – rotaļājoties

1. Nedalās, visu grib dabūt viens;
2. Dalās, kad beidzis rotaļāties;
3. Kad, kāds lūdz dalās, ierosina pats mainīties;

5.kritērijs Publiskā saskarsme

1. Rotaļājas vienatnē;
2. Rotaļājas kopā ar citiem bērniem;
3. Iekļaujas aktivitātēs brīvprātīgi;

Pētījuma procesa un iegūto rezultātu analīze – pētījumā iegūto rezultātu apkopojums (Jurgena, 2001). Pētījuma sākumā un beigās tika veikta bērnu novērtēšana, vērtējot viņus pēc iepriekš izvirzītiem kritērijiem. Autore rotaļas izvēlējās balstoties uz intervijās gūtajām pedagogu atbildēm, kā arī balstoties uz novērojumiem. Pētījuma darba noslēgumā tika veikta kopējā rezultātu analīze par bērnu savstarpējo saskarsmi kustību rotaļās.

4.1.Saskarsmes prasmju novērošanas rezultātu analīze

Pētījums tika veikts Gulbenes novada „X” pirmsskolā, jaunākajā pirmsskolas vecuma grupā, kurā ir 15 bērni (8 meitenes un 7 zēni). Novērojums tika veikts 4 mēnešus. Bērnu vecums ir no 2 – 3 gadi. Pētījuma gaitā bērni tika novēroti nodarbībās, brīvajos brīžos, saskarsmē ar vienaudžiem un pieaugušajiem. Lai pētījums tiktu veikts kvalitatīvi pētījuma sākumā autore izveidoja katra bērna īsu raksturojumu, lai pētījuma beigās varētu salīdzināt ar rezultātiem, kuri būs radušies pētījuma gaitā, kā arī noskaidrot vai izvirzītā hipotēze apstiprināsies. Bērnu vārdi tiek mainīti.

Solvita – smaidīga, draudzīga. Labprāt palīdz citiem bērniem. Seko līdz nodarbībās. Nepiespiesti piedalās aktivitātēs.

Agnese- ļoti čakla, draudzīga. Ar prieku palīdz skolotājai salikt puķes vāzē, nokārtot galdus. Savā vecumā ļoti gudra meitene.

Māra – ātra, strauja. Ja nedabū ko grib kļūst agresīva. Uzdoto darbu veic pēc noskaņojuma, bieži vien nodarbībā piedalās tikai tad kad jāveic kāda kustība. Nepatīk mierīga sēdēšana.

Kaspars – kluss, bieži darbojas savā nodabā, tomēr grib būt saskarsmē ar visiem bērniem, tomēr ļoti bieži ir valdonīgs, negatīvi noskaņots, tādēļ citi bērni nelabprāt ar viņu rotaļājas. Uzdoto darbu veic atbildīgi un rūpīgi.

Laila – smaidīga, cenšas draudzīga ar visiem bērniem. Tomēr patīk arī komandēt citus bērnus, nepatīk ja kāds nepakļaujas. Mācību darbā strādā cītīgi.

Māris – smaidīgs. Vēlas, lai darbs tiktu izdarīts viņa vietā, vai lai palīdz. Nodarbībās nevar nosēdēt mierīgi ar aktivitātēs iesaistās nelabprāt.

Edgars – ļoti apķērīgs un gudrs, labsirdīgs. Priekšroku dod rotaļām vienatnē, labprāt rotaļājas ar mašīnām. Nepatīk ja tiek apsaukts vai tiek aizrādīts, ātri apvainojas.

Gunta – labsirdīga, smaidīga. Nodarbībās uzdoto parasti paveic patstāvīgi. Labprāt rotaļājas grupās vai pāros, tomēr nepatīk dalīties ar mantām.

Artūrs – straujš, dusmojas ja kaut kas nesanāk. Kļūst neāpmierināts, ja tiek aizrādīts. Nelabprāt piedalās mācību procesā, tomēr uzdoto darbu cenšas paveikt.

Renārs – skaļš, ātrs. Ar grūtībām piedalās mācību procesā, nevar mierīgi nosēdēt. Tomēr rotaļās ar bērniem ir draudzīgs.

Jānis – ar prieku piedalās nodarbībās, izpilda uzdoto. Rotaļājas, gan patstāvīgi, gan grupās.

Madara – draudzīga, smaidīga. Nodarbībās klausās, bet ar grūtībām var nosēdēt mierīgi. Labprāt palīdz skolotājam, rotaļājas vairāk grupās. Patīk, ja skolotāja sēž līdās.

Lelde – vienmēr grib būt pirmā, pat nezinot, kas būs jādara. Ar grūtībām var nosēdēt mierīgi. Ja nedabū, ko vēlas sāk raudāt.

Linda – azartiska, draudzīga. Ja zinās atbilde uz uzdoto jautājumu, tad klieds to skaļi. Rotaļājas gan patstāvīgi, gan grupās.

Juris – nesen sācis nākt šajā grupā. No sākuma labprāt aplūko citus bērnus, un tikai pēc tam iesaistās rotaļās. Tomēr dod priekšroku rotaļām vienatnē. Jūtās apmulsis, ja tiek uzdots jautājums nodarbības laikā.

Kā noskaidrojām darba teorētiskajā daļā, ka rotaļa pirmsskolas vecumā palīdz bērnam attīstīt prasmes un iemaņas. Rotaļa ne tikai attīsta bērna domāšanu, bet arī sekmē saskarsmes prasmes ar apkārtējiem cilvēkiem. Pēc tā autore secina, ka darbā izvirzītā hipotēze daļēji apstiprinās. Rotaļas laikā bērnam jākontaktējas ar citiem bērniem, jāsadod roka, tādā veidā rotaļa bērniem māca attīstīt, veidot attiecības ar vienaudžiem, kā arī ar pieaugušajiem. Grupā bērni ir dažādi – vieni ir veikli, ātri, žiperīgi, bez grūtībām atrod sev rotaļu partnerus un sev vmo nodarbi, bez grūtībām un skandāliem kontaktējas ar bērniem un pieaugušajiem, tomēr ir daži bērni, kuri ir bikli, negrib iesaistīties rotaļās ar citiem bērniem, labprāt izvēlas rotaļāties vienatnē. Lai, izmantojot kustību rotaļas kā saskarsmes prasmju sekmētāju, pedagogiskā izmēģinājuma darbība būtu sekmīga, autorei bija nepieciešams veikt novērošanu un gūt priekšstatus par bērnu attiecībām grupā, lai noskaidrotu bērnu saskarsmes prasmes novērošanas sākumā. Bērnu saskarsmes prasmju sekmēšanai kustību rotaļās noskaidrošanai, autore izstrādāja kritērijus, kuri raksturo bērnu saskarsmes veidošanos. Tie ir :

1. saskarsme grupā;
2. prot lūgt palīdzību saskarsmē ar pedagogu, vai vienkārši prot lūgt palīdzību;
3. bērna mijiedarbība rotaļā;

4. saskarsme pārī;
5. publiskā saskarsme;

Lai novērtētu bērnu, katram kritērijam autore izvirzīja rādītājus, kuri atvieglo novērošanu un tika vērtēti punktos (1-3).

1.kritērijs Saskarsme grupā (bērns prot rotaļāties grupā, uzklausa citus bērnus, pieņem tos rotaļās, vai arī bērns nekontaktējas ar citiem bērniem un labprātāk rotaļājas vienatnē)

1. Nekontaktējas, neuzņem citus bērnus rotaļās;
2. Iesaistās sarunās, pats sadraudzējas, uzklausa;
3. Prot un labprāt darbojas grupā;

2.kritērijs Prot lūgt palīdzību saskarsmē ar pedagogu, vai vienkārši prot lūgt palīdzību (bērns ir nerunīgs,sarunās neiesaistās, vai arī iesaistās sarunās, atbild uz jautājumiem kā arī uzdod tos pats)

1. Nerunīgs, kautrīgs;
2. Iesaistās sarunās, pauž savas emocijas ar vārdiem, darbiem;
3. Atbild uz jautājumiem, uzklausa;

3.kritērijs Bērna mijiedarbība rotaļā (bērns rotaļā neiesaistās, labprātāk vēro citus bērnus darbībā, vai piedalās rotaļā atdarinot citu bērnu kustības, kā arī uzņemas galveno lomu)

1. Atturīgs, vēro;
2. Piedalās atdarinot citu bērnu kustības, vēro;
3. Pilnībā piedalās rotaļas procesā, uzņemas galveno lomu;

4.kritērijs Saskarsme pārī – rotaļājoties (bērns nevēlās dalīties ar rotaļlietām, grib visu sev, bērns rotaļlietas iedod citam bērnam kad pats beidzis rotaļāties, vai arī labprāt mainās un pats piedāvā mainīties)

1. Nedalās, visu grib dabūt viens;
2. Dalās, kad beidzis rotaļāties;
3. Kad, kāds lūdz dalās, ierosina pats mainīties;

5.kritērijs Publiskā saskarsme(bērns rotaļājas viens, nevēlās saistīties ar bērniem, vai labprāt rotaļājas ar citiem bērniem, iesaistās grupu darbos, iesaistās dažādos darbos ar skolotāju)

1. Rotaļājas vienatnē;
2. Rotaļājas kopā ar citiem bērniem;
3. Iekļaujas aktivitātēs brīvprātīgi;

Izmantojot izstrādātos kritērijus autore novēroja bērnu sākotnējās saskarsmes prasmes.
(skat.3.tabulu)

3.tabula. Bērnu saskarsmes prasmju sākotnējā novērošana

Kritēriji	Bērnu vārdi														
	Solvita	Agnese	Māra	Kaspars	Laila	Māris	Edgars	Gunta	Artūrs	Renārs	Jānis	Madara	Lelde	Linda	Juris
1.	2	3	1	1	3	2	2	3	1	2	2	2	2	2	1
2.	2	3	2	1	3	2	2	3	1	3	2	3	3	3	1
3.	3	3	3	1	3	2	2	2	3	1	1	2	2	2	1
4.	2	2	2	1	2	1	2	1	1	1	2	2	1	2	1
5.	1	3	3	1	3	2	1	2	1	2	2	2	2	2	1
Kopā	10	14	12	5	14	9	9	12	5	9	10	11	10	11	5

Apkopojot iegūtos novērošanas datus, var secināt, ka :

1. zemas saskarsmes prasmes (1-5 punkti) ir 3 bērniem;
2. vidējas saskarsmes prasmes (5-10 punkti) ir 6 bērniem;
3. augstas saskarsmes prasmes (10-15 punkti) ir 6 bērniem;

Tā kā darba autore sava darba pedagoģiskos novērojumus veica savā darba vietā, tad bērni jau bija pieraduši pie viņas. Tomēr daudziem bērniem bija liela interese kāpēc autore sēdēja tur. Daži no bērniem kā piemēram – Agnese, Māra, Gunta, Madara – centās iesaistīt autori dažādās

rotaļās, nesa dažādas rotaļlietas, bet lai autore varētu kreatīvi novērot bērnus autore bija atturīga. Pedagoģiskos novērojumus darba autore veica gan rīta, gan pēcpusdienas cēlienos. Nav apstrīdams fakts, ka bērnu uzvedību ietekmē daudzi un dažādi faktori, kā, piemēram, : kāda bērna neierašanās dārziņā, bērna pašsajūta, pa ceļam uz dārziņu redzētais, iespējams kādas rotaļlietas aizmiršana mājās u.c. tādēļ arī novērojumu rezultāti bija dažādi. Veicot pedagoģiskos novērojumus, darba autore konstatēja, ka ir bērni, kuriem ir redzamas problēmas, lai censtos tās novērst savā praktiskajā darbībā ar bērniem, autore veica īsus šo bērnu raksturojumus.

Ir bērni, kuriem patīk rotaļāties vieniem. Ir daudz un dažādu iemeslu kādēļ tā notiek, piemēram, bērns neprot veidot attiecības, bērnam ir valodas defekti(neprot runāt), viņi ir kautrīgi, biki. Šie ir grupas bērni, kuri nemāk veidot attiecības ar citiem bērniem:

Kaspars – rotaļājas maz, ātri apņīk paņemtā rotaļlieta, bet prot spēlēt galda spēles. Saskarsmē grib būt ar visiem bērniem, tomēr ļoti bieži ir valdonīgs, negatīvi noskaņots, tādēļ citi bērni nelabprāt ar viņu rotaļājas. Skolotāja iesaista kopīgās nodarbēs, tādā veidā novēršot uzmanību no negatīvisma pret citiem bērniem.

Artūrs - Spēlējas vairāk kārt ar mašīnām, saskarsmē ar citiem vardarbīgs, negatīvs, negrib dalīties ar mantām. Skolotāja cenšas iesaistīt kādās kopīgās rotaļās, tomēr kontrolē viņa uzvedību, paskaidrojot pieļautās kļūdas saskarsmē ar bērniem.

Juris - Ļoti kluss, nosvērts. Labprāt rotaļājas vienatnē, tomēr ar dažādām rotaļlietām. Ļoti patīk lego kluči, no kuriem uztaisa daudz dažādu figūru.

Ir bērni, kas mīl rotaļāties vieni. Šīs rotaļas var dēvēt par vienpatnām vai individuālajām rotaļām. Vienpatnajās rotaļās rotaļājas arī bērni, kuriem ir attīstīta fantāzija un citi bērni nav spējīgi sekot rotaļas sižetam, vai arī ir vienīgie bērni ģimenē un tādi, kas neapmeklē bērnudārzu. Pamatojoties uz novērojumiem autore secina, ka bērna iekļaušanos grupā nosaka dažādi faktori:

1. Pieļautās audzināšanas kļūdas ģimenē un pirmsskolas iestādē,
2. Nepietiekama rotaļu prasmju attīstība
3. Bērna rakstura īpatnības (agresivitāte, spītība, savtīgums,)
4. Saskarsmes prasmju trūkums.

Dažiem bērniem nav attīstītas šīs iemaņas un viņi nespēj iekļauties rotaļās. Tas jāņem vērā īstenojot individuālo pieeju bērniem rotaļāšanās laikā. Lai bērnus pareizi ievirzītu kolektīvajās

rotaļās, audzinātājam jāzina katra bērna vieta kolektīvā, jāreaģē uz bērnu konfliktiem, jāizzina to iemesli.

Rotaļājoties bērni rotaļlietām piedēvē lomas, kas ir raksturīgi individuālajām rotaļām. Tomēr bērns parasti lomas neuzņemas, daudz runā lomu vietā, apraksta notiekošo, izsaka savu novērtējošo attieksmi. Valoda rotaļas procesā veic regulējošo funkciju. Bērns nereti veic darbību, nosaucot to – „Lellīte paņēma tasīti. Tēju dzer”. Pirmajā daļā ir konstatējošs raksturs – bērns nosauc darbību, dodot lellītei tasīti, bet otrajā daļā paskaidro darbību – dzert tēju. Rotaļlietu iekļaušana rotaļā ļauj bērnam brīvi rīkoties. Šīs individuālās rotaļas ar rotaļlietām ir līdzīgas režisoriskajām rotaļām, jo bērns, neuzņemoties konkrētu lomu, regulē darbojošos personu savstarpējās attiecības, organizē rotaļu kā režisors. Daudzi bērni, kas prot izdomāt daudzveidīgas, saturā bagātas rotaļas, nelabprāt rotaļājas lielās grupās. Labprāt rotaļājas divatā vai trijatā. Taču kustīgie bērni, kuriem ir maza rotaļāšanās pieredze, nemāk rotaļāties vieni, tādā veidā traucē citiem bērniem rotaļāties, pieprasa pieaugušā uzmanību (Dzintere, Stangaine, 2007). Darba autore piekrīt Dainas Dzinteres un Ingas Stangaines teiktajam, ka bērnam jāprot rotaļāties gan vienam, gan ar citiem bērniem.

Bērnu pozitīvas emocionālas attiecības rotaļā saskatāmas ciešā saistībā ar uzvedības normu, noteikumu ievērošanu. Noteikumi eksistē visā rotaļas procesā veicinot rotaļnieku savstarpējo sadarbību: iejūtību, prasmi aizstāvēt savu viedokli, ieklausīties arī rotaļu biedrā. Katrā rotaļā ir bērnu savstarpējās attiecības – kuras norāda uz bērnu attieksmi pret saviem rotaļu partneriem dažādās situācijās. Zinātnieki apgalvo, ka rotaļa ir sabiedrisko attiecību pirmā skola, kura veicina prasmi :

1. pašam iekļauties bērnu rotaļu grupiņā;
2. kopīgi radīt rotaļu vidi;
3. piedalīties lomu sadalē;
4. prast uz klausīt citu bērnu viedokli;
5. pamācīt, palīdzēt rotaļu biedriem;
6. pierādīt, paskaidrot savas ieceres.

Reālās attiecības izpaužas lomu sadalē, konfliktos, pamācībās, jo, kā atzīmē psihologs A. Ļeontjevs, bērni rotaļājas kopīgās rotaļās tāpēc, ka viņi spēlējas ne tikai blakus, bet kopā viens ar otru un tā atklātā veidā izpaužas dalībnieku sociālās attiecības, ko palīdz regulēt uzvedības noteikumi (Dzintere, Stangaine, 2007).

Pētāmajā grupā autore novēroja gan labvēlīgu, gan nelabvēlīgu saskarsmi. Bērni prot uzklaut vienu otru rotaļājoties, prot palūgt palīdzību. Bērni prot sadalīt lomas, kā arī izvēlēties atbilstošas rotaļlietas, tomēr ar to ir mazas grūtības. Autore domā, ka rotaļlietu izvēlei grūtības sagādā nespēja izteikt savu viedokli, mantu atņemšana, pat kaušanās.

Vērojot attiecības grupā, autore var secināt, ka radošajās rotaļās bērniem mērķi palīdz sasniegt viņu uzvedība, rotaļu biedru cienīšana. Uzvedības noteikumu ievērošana, pašorganizācija sekmē bērnu gribas attīstību, mērķtiecību, rotaļas noturīgumu, tās ilgumu – visu, kas svarīgs tam, lai bērnu saskarsme rotaļā un ārpus tās būtu labvēlīga. Tie bērni, kuriem rotaļājoties ir labas, emocionālas attiecības ar citiem, ir pozitīvāki, vieglāk pakļaujas un ievēro lomu noteikumus, savukārt tie, kam rotaļāšanās sagādā grūtības, kopēja rotaļāšanās ar grupas biedriem, sagādā grūtības, vai ir neiespējama. **Pēc tā, autore secina, ka pedagoģiskajā izmēģinājuma darbībā būs jāizmanto tādas kustību rotaļas, kas ir pozitīvas, bērniem labi zināmas un palīdzētu apgūt uzvedības noteikumus, kā arī sekmētu saskarsmi starp bērniem.**

Pētījuma ietvaros, lai noskaidrotu pedagogu domas par kustību rotaļu kā saskarsmes sekmētāju, autore veica pedagogu anketēšanu. Tika intervēti skolotāji, kuriem ir tieša saistība ar pirmsskolas izglītības iestādes bērniem. Intervijā skolotājas sniedza informāciju, cik bieži skolotājas savā darbā izmanto kustību rotaļas, izteica domas kāpēc bērniem vajadzētu spēlēt kustību rotaļas, kādas rotaļas vis efektīvāk sekmē bērnu saskarsmi un kā tās sekmē saskarsmi.

Apkopojot rezultātus, autore secināja, ka skolotājas kustību rotaļas savā darbā izmanto katru dienu – vingrojot, spēlējot spēles. Daļa no intervētajiem skolotājiem min ka kustību rotaļas bērniem vajadzētu spēlēt, lai attīstītu vēlmi kustēties, kustību koordinācijai, kā arī lai veicinātu saskarsmes prasmes, saliedētu kolektīvu. Kā arī skolotājas min, ka kustību rotaļas iemāca bērniem saprasties vienam ar otru, uzticēties, darboties kopā, tādā veidā sekmējot saskarsmes prasmes, kas apstiprina izvirzīto hipotēzi.

Tāpat pēc intervijas rezultātiem skolotājas par kustību rotaļām, kuras sekmē saskarsmes prasmes, minējušas rotaļas, kurās jādabojas pāri, vai nepieciešams sadarboties ar citiem bērniem. Skolotājas pašas izmanto šādas kustību rotaļas – „Pēdējais pāris šķirās” , „ Ādamam bij septiņi dēli” , „ Vilciens” , „ Kas dārzā?” , „ Krustmāte” , u.c.

4.2. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība

Pēc tam, kad tika noskaidrotas, kādas saskarsmes prasmes nav apgūtas, autore var uzsākt izmēģinājuma darbību. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība tika veikta pēcpusdienās, divas reizes nedēļā 4mēnešu garumā. Darba teorētiskajā daļā tika noskaidrots, ka rotaļa ir saskarsmes prasmju veicinātāja, tātad kustību rotaļas tika izmantotas kā galvenais līdzeklis izmēģinājuma darbībā.

Lomu sadarbība, kas izpaužas rotaļu darbībās, sarunās, bērna mīmikā un žestos, pilnveidojas pakāpeniski. Jaunākajā pirmsskolas vecumā raksturīga priekšmetiskā darbība, ko bērns izsaka arī vārdos, piemēram: „Ripini bumbu tagad man!” Dažkārt bērni paskaidro arī nosacītās darbības, piemēram, saka „Ēd!” un pasniedz rotaļu biedram plaukstā iedomātas, neesošas konfektes (Dzintere, Stangaine, 2007).

Apkopojot gan bērnu novērojumu rezultātus, gan intervijā gūtās atbildes, autore izvēlējās dažādas rotaļas, kuras sekmē bērnu saskarsmi.

Bērni divas reizes nedēļā piedalījās dažādās kustību rotaļās. Darba autore izvēlējās sekojošas rotaļas:

1. Pāru rotaļas- kustību rotaļās, kurās bērniem nākas sadalīties un darboties pāros.
2. Grupu rotaļas- kustību rotaļās, kurās piedalās visi bērni kopā.

Lai pētījums noritētu sekmīgi, autore izmēģinājuma darbību plānoja 2 posmos:

1. posms- Janvāris, Februāris. Šajā posmā autore ieplānoja pāru kustību rotaļas, tādējādi uzlabojot elementāras saskarsmes prasmes, tiem bērniem, kuriem tās ir vidējā vai zemā līmenī, kā arī tiem kuriem tās ir augstā līmenī. Marta sākumā tiek veiktas izmēģinājuma darbības izvērtējums, darbības korekcija un tālāka plānošana (skat.4.tabulu).

4.tabula 1.posma pedagoģiskās izmēģinājuma darbība

Darbības laiks	Kustību rotaļas nosaukums	Rotaļas uzdevumi
Janvāris	„Pietuptions”	Šajā rotaļā darbs ar bērniem tika vērsts uz sadarbību ar savu pāri. Prast izpildīt

		rotaļas noteikumus kopā. Šajā rotaļā bērni iesaistījās dažādi, jo bija bērni kuri nevēlējās sev to pāri ar kuru viņam bija jādejo, bija tādi bērni, kuri vispār nevēlējās iesaistīties rotaļā, un bija arī tādi, kuri ar lielāko prieku iesaistījās šajā rotaļā.
	„Danco draudziņ”	Šajā rotaļā bērniem bija jādarbojās pāros un jāizpilda konkrētas darbības(jāsamiļo draudziņš,jādejo griežoties apkārt). Šajā rotaļā labprāt piedalījās gandrīz visi bērni, bet Lelde šajā rotaļā nevēlējās piedalīties, jo viņai nepatika viņas pārtis ar kuru viņai jādejo. Šī rotaļa bija vērsta uz pāru darbu, kurā katram jāpaļaujas uz savu draudziņu. Tomēr, lai arī bija bērni, kuriem nepatika pāris viņi mācēja tikt galā.
	„ Tūdaliņ, tāgadiņ”	Arī šajā rotaļā bērniem bija jādarbojās pāros un jāizpilda noteiktas kustības,kuras priekšā rādīja audzinātāja. Šī rotaļa bērnus piesaistīja,jo vēl nebija izmantota. Šajā rotaļā Laila iesaistījās vissparīgāk, jo viņai patīk komandēt citus bērnus, šajā rotaļā viņa pamācīja savu pāri. Tomēr šajā rotaļā bija manāms saskarsmes prasmju trūkums, jo bērni raustīja viens otru(Māra, Artūrs, Renārs), kā veidā radās skandāli un nesaskaņas, nevēlēšanās dot roku (Juris,Māris, Madara), vai arī nesekošana līdzī (Lelde,Linda).
Februāris	„Lielā mašīna”	Šī rotaļa bija virzīta gan uz pāru saskarsmi gan uz saskarsmi kopumā. Rotaļas gaitā bērniem bija jādarbojās

		pāros, jo diviem bērniem bija viena rotaļu mašīna ar, kuru tiem bija jādarbojās, kas šajā brīdī sekmēja saskarsmes prasmes. Grūtības sagādāja viena dzeltenā aplīša turēšana, jo katram gribās būt vienam turot šo aplīti. Izteiktu valdonību izrādīja Kaspars, Māra, Māris, jo šie bērni savos pāros bija manāmi agresīvāki, vēlējās būt vadošie. Tomēr lielu pārteigumu radīja Juris, kurš rotaļās līdz šim nevēlējās piedalīties, tad šajā rotaļā iesaistījās ar prieku, un saskarsmē ar pāri problēmu nebija.
	„Ir jau visi mūsu bērni”	Šī rotaļa vairāk bija vērsta uz kopēju darbošanos, kā arī uz saskarsmi kopā. Bērni šajā rotaļā iesaistījās labprāt. Vienīgās problēmas, kas radās šīs rotaļas laikā, bija Mārim, Edgaram, Madarai, jo nevēlējās dot roku blakus stāvošajam bērnam.
	„Ādamam bij 7'ņ dēli”.	Šī rotaļa atkal tika vērsta divos virzienos, saskarsme pāri un saskarsme grupā. Rotaļai bija vadītāji, kuri vēlējās būt visi bērni. Nepacietība (gaidot savu kārtu) radīja lielu kņadu, jo tie bērni, kuri ir aktīvāki, skaļāki, kā, piemēram, Māra, Māris, Renārs, Artūrs, rada troksni, saucot lai izvēlās viņu. Tomēr, kad vadītāji neizvēlējās šos bērnus, tie nomierinājās un darbojās tālāk.

2.posms – Marts, Aprīlis. Šajā posmā autore ieplānojusi kustību rotaļas, kurās jādarbojas visiem bērniem kopā. Aprīļa beigās tiek veikta izmēģinājuma darbības atkārtots izvērtējums un rezultātu analīze (skat.5tabulu).

5.tabula 2.posma pedagogiskās izmēģinājuma darbības programma

Darbības laiks	Kustību rotaļas nosaukums	Rotaļas uzdevumi
Marts	„Kas dārzā?”	Šī rotaļa vairāk bija vērsta uz kopēju darbošanos, kā arī uz saskarsmi kopā. Bērni šajā rotaļā iesaistījās labprāt. Vienīgās problēmas, kas radās šīs rotaļas laikā, bija bērnu nepacietība gaidot savu kārtu.
	„Adiet, bērni, ko adiet”	Šī rotaļa vērsta uz kopēju saskarsmi. Problēmas, protams, sagādā kaziņas un vilciņa izvēle, jo katram gribās būt šajā lomā. Šajā rotaļā kaziņa un vilciņš izvēlējās savā vietā citus bērnus.
	„Krustmāte”	Šī rotaļa vērsta uz kopīgu sadarbību. Bērni ar prieku iesaistījās šajā rotaļā un izpildīja visas skolotājas rādītās kustības. Bērni viens par otru atraktīvāk atveidoja šo krustmāti.
Aprīlis	„Diena un nakts”	Arī šī rotaļa virzīta uz kopēju sadarbību. Bērni iesaistās ar prieku, jo viņiem patīk kustēties. Grūtības sagādā savas mājiņas atrašana, jo Māra netiekot uz tās mājiņas kur vēlējas kļūst agresīva, grūsta bērnus. Tomēr citi bērni, kā piemēram, Laila un Agnese, kad atradušas savu mājiņu, palīdz citiem bērniem atrast mājiņu. Šādā veido pilnveidojot savas saskarsmes prasmes.
	„Nāciet mājās mani bērni”	Rotaļa vairāk vērsta uz saskarsmi kopuma, grupā. Šajā rotaļā lielu grūtību nebija, jo bērniem nebija noteiktas vietas, kurā jāstāv, nebija noteikta cilvēka ar kuru jādarbojas. Visi bērni labprāt piedalījās šajā rotaļā, pat Juris, kurš parasti ir noslēgts un stāv malā un vēro darbību.

Pēc autores domām 1.posma izmēģinājuma darbība noritēja veiksmīgi, tā, kā autore to bija iecerējusi – bērni divas reizes nedēļā piedalījās dažādās kustību rotaļās, kuras šajā posmā bija:

Pāru rotaļas – dažiem bērniem (Mārai, Renāram, Jurim, Agnesei, Leldei, Lindai) bija nepieciešama pedagoga palīdzība (atbalsts pāra veidošanā, tieši norādījumi, ar dažiem pedagogam nācās iet pāri, lai iedrošinātu un sekmētu saskarsmes prasmes).

Lai pārbaudītu kā kustību rotaļa ietekmē saskarsmes prasmju veidošanos, „marta sākumā tika veikts izmēģinājuma darbības 1.posma izvērtējums (skat.6.tabulu).

6.tabula Bērnu saskarsmes prasmju novērtēšanas rezultāti pēc 1.posma pedagoģiskās izmēģinājuma darbības

Kritēriji	Bērnu vārdi														
	Solvita	Agnese	Māra	Kaspars	Laila	Māris	Edgars	Gunta	Artūrs	Renārs	Jānis	Madara	Lelde	Linda	Juris
1.	3	3	2	1	3	2	2	3	1	2	2	2	2	2	1
2.	2	3	2	1	3	2	2	3	2	3	2	3	3	3	1
3.	3	3	3	1	3	2	2	2	3	1	2	3	3	2	1
4.	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1	3	2	1	2	1
5.	2	3	3	1	3	2	2	2	1	2	2	2	2	2	1
Kopā	12	14	13	5	14	10	10	13	7	9	12	12	11	11	5

Apkopojot iegūtos novērošanas datus, var secināt, ka:

1. zemas saskarsmes (1 – 5 punkti) prasmes piemīt 2 grupas bērnam;

2. vidējas saskarsmes (5 – 10 punkti) prasmes piemīt 4 grupas bērniem;
3. augstas saskarsmes (10 – 15 punkti) prasmes piemīt 9 grupas bērniem.

Analizējot iegūtos rezultātus, redzams, ka janvārī zemas saskarsmes prasmes piemita 3 bērniem. Šis skaitlis ir mazliet uzlabojies, jo martā, veicot saskarsmes prasmju novērošanu, zemas saskarsmes prasmes ir 2 bērniem, kuri joprojām neuzklausa un nekontaktējas ar citiem bērniem, sarunās ar pieaugušo ir nedrošs, atsakās iesaistīties rotaļās, labprāt nekontaktējas vispār, kā arī liels iemesls saskarsmes prasmju trūkumam ir bieža slimošana. 1.posma izmēģinājuma darbībā autore izvēlējās pāru kustību rotaļas, un šī posma analīzesrezultāti apstiprina to, ka kustību rotaļas veicina jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu saskarsmes prasmju veidošanos.

Izmēģinājuma darbības 2.posmā autore izvēlējās kustību rotaļas, kur visiem bērniem jādarbojas kopā. Šajā posmā autore virzījās uz to, lai visos kritērijos attīstītos augstākās saskarsmes prasmes, tās ir :

1. prot un labprāt darbojas grupā, pāros;
2. uzdot, atbild uz jautājumiem, uzklausa;
3. pilnībā piedalās rotaļas procesā, uzņemas galveno lomu;
4. dalās ar rotaļlietām kad, kāds lūdz, ierosina pats mainīties;
5. iekļaujas aktivitātēs brīvprātīgi

Pētījuma gaitā autore vairākkārt pārliecinājās par to, ka rotaļa veicina jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu savstarpējās saskarsmes prasmju veidošanos. Daudzi bērni labprāt darbojās grupās, bija arī tādi, kuri labprāt rotaļātos pāros. Tomēr autore atzīst, ka joprojām ir tādi bērni, kuri labāk dod priekšroku darboties individuāli. Izmēģinājuma darbības 2.posmā autore novērojusi izmaiņas bērnu saskarsmes prasmju veidošanās procesā (skat.7.tabulu).

7.tabula Bērnu saskarsmes prasmju novērošanas rezultāti pēc 2.posma pedagoģiskās izmēģinājuma darbības

Kritēriji	Bērnu vārdi														
	Solvita	Agnese	Māra	Kaspars	Laila	Māris	Edgars	Gunta	Artūrs	Renārs	Jānis	Madara	Lelde	Linda	Juris
1.	3	3	3	1	3	3	3	3	2	2	3	3	3	3	2
2.	3	3	2	2	3	3	3	3	2	3	2	3	3	3	1

3.	3	3	3	2	3	2	2	3	3	1	3	3	3	3	2
4.	3	3	2	1	3	3	3	2	2	2	3	3	2	2	2
5.	3	3	3	2	3	3	3	3	2	2	2	3	2	2	1
Kopā	15	15	13	8	15	14	14	14	11	10	13	15	13	13	8

Apkopojot iegūtos novērošanas datus, var secināt, ka:

1. zemas saskarsmes (1 – 5 punkti) prasmes nepiemīt nevienam grupas bērnam;
2. vidējas saskarsmes (5 – 10 punkti) prasmes piemīt 3 grupas bērniem;
3. augstas saskarsmes (10 – 15 punkti) prasmes piemīt 12 grupas bērniem.

Pedagoģiskās darbības rezultāti liecina, ka saskarsmes prasmju līmenis pēc 2.posma salīdzinājumā ar martu ir ievērojami uzlabojies, **kas apstiprina hipotēzes pieņēmumu, ka kustību rotaļa sekmē bērnu savstarpējās saskarsmes prasmju veidošanos.** No 15 bērniem 11 saskarsmes prasmes ir augstākajā līmenī (10-15punkti). 3 bērniem saskarsmes prasmes vēl ir vidējā līmenī, bet zemas saskarsmes prasmes nepiemīt nevienam grupas bērnam. Balstoties uz autoru D.Dzintari un I.Stangaini (Dzintere, Stangaine,2007) teikto, ka – Bērna rotaļa tikai tad būs radoša, ja pieaugušais atbrīvosies no novecojušajām, gatavām domāšanas struktūrām, ja viņš būs atvērts bērnam, neuzspiedīs savu domu, rotaļas procesā koncentrēsies uz bērnu, nevis uz rezultātu., autore var secināt, ka katrs bērns ir savādāks, ar savu redzējumu un fantāziju. Saskarsme var notikt tikai tad, ja bērns pats jūt vajadzību pēc tās un ir pieņēmis pedagoga uzdevumus. Lai vēlreiz pārliecinātos par to, ka hipotēze ir apstiprinājusies, autore ir izveidojusi salīdzinošu tabulu(skat.8.tabulu), kā uzlabojušās bērnu saskarsmes prasmes.

8.tabula Bērnu saskarsmes prasmju salīdzinošā tabula

Bērnu vārdi	Solvita	Agnese	Māra	Kaspars	Laila	Māris	Edgars	Gunta	Artūrs	Renārs	Jānis	Madara	Lelde	Linda	Juris
Bērnu saskarsmes prasmes janvārī (punktos)	10	14	12	5	14	9	9	12	5	9	10	11	10	11	5

Bērnu saskarsmes prasmes aprīli (punktos)	15	15	13	8	15	14	14	14	11	10	13	15	13	13	8

Pēc šīs salīdzinošās tabulas var redzēt un secināt, ka saskarsmes prasmes ir uzlabojušās, un var teikt, ka darba sākumā izvirzītā hipotēze - Bērnu saskarsmes prasmes tiek sekmētas, ja :

1. pedagogs pārzina 2-3 gadu vecu bērnu vecumposma attīstības likumsakarības,
2. tiek ievērotas intereses, vajadzības un pieredze,
3. tiek izvēlētas daudzveidīgas rotaļas,

ir apstiprinājusies un bērnu saskarsmes prasmes tiek sekmētas.

Secinājumi

1. Balstoties uz petījuma rezultātiem, var secināt, ka rotaļa ne tikai attīsta bērna domāšanu, bet arī sekmē saskarsmes prasmes ar apkārtējiem cilvēkiem.
2. Lai bērnus pareizi ievirzītu kolektīvajās rotaļās, audzinātājam jāzina katra bērna vieta kolektīvā, jāreaģē uz bērnu konfliktiem, jāizzina to iemesli.
3. Bailes, biklums, kauns, vēlme visu darīt pašam, nekontaktēšanās u.c. liecina par saskarsmes prasmju trūkumu, kas savukārt veicina bērna vienpatnās vai individuālās rotaļas attīstību.
4. Uzvedības noteikumu ievērošana, pašorganizācija sekmē bērnu gribas attīstību, mērķtiecību, rotaļas noturīgumu, tās ilgumu – visu, kas svarīgs tam, lai bērnu saskarsme rotaļā un ārpus tās būtu labvēlīga.
5. Lomu sadarbība, kas izpaužas rotaļu darbībās, sarunās, bērna mīmikā un žestos, pilnveidojas pakāpeniski.
6. Rotaļa nerodas pati no sevis, tā ir jāvada un jāattīsta – pedagogam jāprot izmantot dažādas kustību rotaļas saskarsmes prasmju veidošanā.
7. Ievērojot bērnu intereses, vajadzības un pieredzi plānojot pedagoģisko darbu iespējama efektīvāka saskarsmes sekmēšana.
8. Saskarsme var notikt tikai tad, ja bērns pats jūt vajadzību pēc tās un ir pieņēmis pedagoga uzdevumus, nevis tad, kad pedagogs viņam to uzspiež.

Secinājumi

1. Saskarsme ir cilvēku savstarpējās attiecības, praktiskā un garīgā sadarbība. Saskarsme ir viens no galvenajiem personībai piejamajiem izziņas paņēmieniem, jo katra personība tikai ar saskarsmes palīdzību, atdarinot citus sabiedrības locekļus, iemācās saprast sabiedrību un līdz ar to arī sevi.
2. Veidojot kontaktus ar citiem cilvēkiem, ikviens no mums rīkojas un domā savdabīgi, tikai sev raksturīgi, atbilstoši savai izpratnei par situāciju.
3. Tā, kā ģimene ir bērna pirmā sabiedrība viņa pirmo dzīves gadu, tad ģimenei ir jā rūpējās par to, lai bērns tiktu pasargāts no nelabvēlīgas psihe attīstības. Bērni, tāpat kā pieaugušie, dažādi iejūtas ļaudīs, tādēļ pieaugušajiem ir jāapzinās, ka prasme veidot dialogu bērnam palīdzēs iejusties sociālajā vidē.
4. Katrs dzīves periods atšķiras viens no otra: dažos dzīves periodos apkārtējās vides ietekmes iedarbība uz attīstību ir dziļa, bet dažos tās ietekme ir nenozīmīga.
5. Pedagoģa spēja un prasme pieņemt bērnu tādu, kāds viņš ir, izrādīt simpātijas un draudzīgu attieksmi pret visiem bērniem, veido efektīvas pedagoģiskās saskarsmes pamatu.
6. Šajā vecumā bērnam attīstās runa, domāšana, atmiņa, uztvere, iztēle attīstība. Bērnā sāk attīstīties personības galvenās kvalitātes, tādas kā : ES koncepcija, pašvērtējums, saskarsmes prasmes un iemaņas ārpus mātes, sociālās lomas uz atdarināšanas un empātijas pamata, kā arī priekšmetu funkcionālā apguve atbilstoši sociālajam semiotiskajām nozīmēm, priekšmetu nosaukumu apguve, egocentriskās runas apguve.
7. Šajā vecumā (jaunākajā vecumposmā) bērni savā runā sāk lietot arī vārdu 'es', 'man' un citus personu vietniekvārdus.
8. Bērni atdarina pieaugušā darbību, kā arī pieprasa lielāku uzmanību no pieaugušā. Šajā vecumā bērnam jau ir izveidojies priekšstats par to, kas ir tuvākajā apkārtnē un kā to sauc.
9. Balstoties uz G.Svences (Svence, 1998.) teikto, ka runas attīstību saista ar saskarsmi un bez saskarsmes runu nevar attīstīt, var secināt, ka saskarsme ir svarīga jebkurā vecumā.
10. Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savus fiziskos un garīgos dotumus un dotības.
11. Šajā vecumā bērni sāk apgūt rotaļāšanos kopā ar vienaudžiem. Neskatoties uz acīmredzamo vienkāršību, bērna rotaļa ir ļoti sarežģīta parādība.

12. Rotaļa ir brīva darbība, kur noteicoša loma ir rotaļnieka iztēlei. Liela loma kustību rotaļu apgūvē un pareizā organizācijā ir pieaugušajiem. Rotaļa ir darbība, darbības kopums, ko veic, lai sagādātu prieku.
13. Bērnība ir neatdalāma no rotaļas. Bērns un rotaļa ir nesaraujami saistīti, jo tā bērnam rada prieku, enerģiju, kā arī attīsta viņu. Rotaļa rada bērnam emocionālu komfortu, brīvības un drošuma sajūtu. Rotaļa ļauj bērnam iepazīt pasauli, attīsta iztēli, jaunradi.
14. Mums ka pieaugušajiem ir svarīgi lai bērns justos droši un labi, tādēļ mums jāmēģina skatīties uz rotaļu no bērna pozīcijām un saprast, kas bērnam kādā rotaļas situācijā šķiet visnozīmīgākais.
15. Zināšanas ,par rotaļu sižeta attīstības īpatnībām dažādās vecuma grupās, dod iespēju pedagogam salīdzināt bērnu rotaļas ar rotaļas sižeta modeli noteiktā vecumā, kā arī izvirzīt atbilstošus uzdevumus, metodes un paņēmienus to pilnveidei.
16. Balstoties uz petījuma rezultātiem, var secināt, ka rotaļa ne tikai attīsta bērna domāšanu, bet arī sekmē saskarsmes prasmes ar apkārtējiem cilvēkiem.
17. Lai bērnus pareizi ievirzītu kolektīvajās rotaļās, audzinātājam jāzina katra bērna vieta kolektīvā, jāreaģē uz bērnu konfliktiem, jāizzina to iemesli.
18. Bailes, bīklums, kauns, vēlme visu darīt pašam, nekontaktēšanās u.c. liecina par saskarsmes prasmju trūkumu, kas savukārt veicina bērna vienpatnās vai individuālās rotaļas attīstību.
19. Uzvedības noteikumu ievērošana, pašorganizācija sekmē bērnu gribas attīstību, mērķtiecību, rotaļas noturīgumu, tās ilgumu – visu, kas svarīgs tam, lai bērnu saskarse rotaļā un ārpus tās būtu labvēlīga.
20. Lomu sadarbība, kas izpaužas rotaļu darbībās, sarunās, bērna mīmikā un žestos, pilnveidojas pakāpeniski. Rotaļa nerodas pati no sevis, tā ir jāvada un jāattīsta – pedagogam jāprot izmantot dažādas kustību rotaļas saskarsmes prasmju veidošanā.
21. Ievērojot bērnu intereses, vajadzības un pieredzi plānojot pedagoģisko darbu iespējama efektīvāka saskarsmes sekmēšana.
22. Saskarsme var notikt tikai tad, ja bērns pats jūt vajadzību pēc tās un ir pieņēmis pedagoga uzdevumus, nevis tad, kad pedagogs viņam to uzspiež.

Literatūras un avotu saraksts

1. Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, T., Skujiņa, V., Šalme, A. (2000). *Pedagoģijas terminu sakidrojošā vārdnīca*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
2. Brice, B. (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
3. Dubkēvičs, L. (2006). *Saskarsme audzēkņiem*. Rīga: Jumava.
4. Dzintere, D. (1984). *Rotaļa un darbs bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
5. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa.
6. Dzintere, D., Boša, R. (1997). *Rotaļspēles*. Rīga: Mācību apgāds.
7. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
8. Garleja, R. (2006). *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
9. Golubina, V. (2007). *Pirmskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: SIA Izglītības soļi.
10. Grayson, R. (0000). *Emotional intelligence handout*. Retrieved from http://www.visionrealization.com/Resources/Camper_Devel/Emotional_intelligence_handout.pdf
11. Jurgena, I. (2001). *Vispārīga pedagoģija*. Rīga: SIA 'Izglītības soļi'.
12. Karpova, Ā., Plotnieks, J. (1984). *Personība un saskarsme*. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts Universitāte,
13. Kristapsone, S. (2014). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Rīga: Biznesa augstskola Turība.
14. Kupčs, J. (1997). *Saskarsmes būtība*. Rīga: Zvaigzne ABC.
15. Laizāne, S. (1981). *Kustību rotaļas*. Rīga: Zvaigzne ABC.
16. Puškarevs, I., Golubeva, A. (1999). *Bērna attīstība*. Lielvārds.
17. Romenkova, V. (2008). *Bērns ģimenē un sabiedrībā*. Rīgas skolēnu pils.
18. Sīle, S., Volkova, L. (2011). *Vērtību vācelīte*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
19. Sorokina, A., Baturina, J. (1970). *Rotaļas ar noteikumiem bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne izdevniecība.
20. Students, J. A. (1998). *Vispārīgā pedagoģija 2. daļa*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
21. Svence, G. (1998). *Personības attīstības psiholoģija*.
22. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
23. Špona, A., Čehlova, Z. (2004). *Pētniecība pedagoģijā*. Rīga: RaKa.

24. Бондаренко, А.К., Матусик, А.И. (1983). *Воспитание детей в игре*. Москва : Просвещение.
25. Давидов, В.В., Запарожец, А.В., Зинченко, В.П., Ломов, Б.Ф., Лурия, А.Р., Матюшкин, А.М., Петровский, А.В. (1983). *Психологический словарь*. Москва : Педагогика.
26. Михайленко, Н., Иванова, Р. (1980). *Воспитание детей в игре*. Москва : Педагогика.
27. Обухова, Л.Ф. (2013). *Возрастная психология*. Педагогическое общество России.

Pielikums

Labdien! Esmu RPIVA studiju programmas „Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs” 3. kursa studente. Sava studiju darba ietvaros veicu pētījumu par kustību rotaļām kā bērnu savstarpējās saskarsmes sekmētāju jaunākajā pirmsskolas vecumposmā. Intervijas rezultāti tiks aprakstīti apkopojošā veidā.

1. Cik bieži savā darbā ar bērniem Jūs izmantojat kustību rotaļas?
2. Kā Jūs domājat kāpēc bērniem vajadzētu spēlēt kustību rotaļas?
3. Kuras kustību rotaļas jūsuprāt visefektīvāk sekmē bērnu saskarsmes prasmes?
4. Kā pēc Jūsu domām kustību rotaļas sekmē bērnu savstarpējo saskarsmi?

Kustību rotaļa „Nāciet mājās, mani bērni!”

Bērni nostājas vienā laukuma galā, vadošais otrā galā sauc: „Nāciet mājās, mani bērni!”. Bērni jautā: „Kā?”. Vadošais rāda kādu pamat kustību (lec, rāpo, soļo, u.c.). Bērni izpilda, arī vadošais pārvietojas šādi (apmainās vietām). Gaitā maina vadošos.

Kustību rotaļa „Kas dārzā?”

Kas dārzā, kas dārzā ?

Bitīt' rožu dārziņā.

Kas dārzā, kas dārzā ?

Bitīt' rožu dārziņā.

Ložņā, bitīt, cauri zaru zariem,

Cauri zaru zariem, cauri lapu lapām.

Ja citu atrod, liec to savā vietā.

Rotaļas sākumā tiek izvēlēts bērns, kurš būs bitīte, tas stājas apla vidū. Pārējie iet pa apli un dzied dziesmu. Pie vārdiem :Ložņā, bitīt... aplis rokas paceļ augša un bitīte ložņā, beigās ievēlot citu bitīti.

Kustību rotaļa „Adiet, bērni, ko adiet”

Adiet, bērni, ko adiet(i), (x2)

Vilkam zeķes noadiet, (x2)

Vilkam kājas nosalušas

Purvus, mežus bradājot.

Taisiet, bērni, augstu sētu,

Laidiet kazu dārziņā.

Augstu, augstu, ne tik zemu,

Lai vilciņ(i)s nedabū.

Nu guļ suņi, nu guļ lopi,

Nu guļ paši ganītāj’.

Nu ir laiks vilciņam

Kazu ķert(i) dārziņā/rociņā.

Tiek izraudzīti vilks un kaziņa. Kaziņa apla vidiņā, vilks ārpusē. Dziedot dziesmiņu pārējie bērni iet pa aplīti un attēlo kustības. Pie vārdiem Taisiet, bērni, augstu sētu, Bērni paceļ rokas uz augšu un nolaiž lejā. „Nu guļ suņi, nu guļ lopi, Nu guļ paši ganītāj’.” – visi notupstās un imitē gulēšanu. „Nu ir laiks vilciņam Kazu ķert(i) dārziņā/rociņā.” – vilks ķer kaziņu. Kad kaziņa noķerta vilks izvēlās savā vietā citu un tāpat arī kaziņa.

Kustību rotaļa „Ādamam bij’ septiņ’ dēl’

Rotaļas dalībnieki nostājas aplī, sadod rokas. Vadošie(divi dalībnieki) ieiet apļa vidū un domā kādu kustību. Tikmēr pārējie rotaļas dalībnieki iet pa apli un dzied:

Ādamam bij’ septiņ’ dēl’, septiņi dēli.

Ne tie ēda, ne tie dzēra, ne tie zin, kas jādara.

Visi dara tā. Kā?

Vidū stāvošie rāda kādu kustību, un aplī stāvošie visi dara tieši tā. Kuri divi dalībnieki vispareizāk izpilda kustību, iet vidiņā, kļūst par vadošiem un rotaļa sākas no jauna.

Kustību rotaļa „Lielā mašīna”

Noteikumi. Soļojot nēdrūzmēties, neraustīt savu partneri, censties neapgāzt rotaļu mašīnu.

Sagatavošanās rotaļai. Diviem skolēniem ir viena rotaļu mašīna, pie kuras piestiprinātas trīs auklas, to galos ir aplīši – divi ārējie ir zilā krāsā, vidējais – dzeltens. Skolēni izveido pārus – ar vienu roku satver katrs vienu zilo aplīti, ar otru – abi satver dzelteni aplīti.

Rotaļas norise. Atskatot mūzikai ar mašīnas rūkoņas skaņām, skolēni izveidotajos pāros virzās uz priekšu, velkot aiz sevis rotaļu mašīnu.

Kustību rotaļa „Ir jau visi mūsu bērni sanākuši te!”

Ir jau visi mūsu bērni sanākuši te!

Bērni iet pa apli sadevušies rokās.

Ir jau visi mūsu bērni sanākuši te!

Rociņāmi – plaukš, plaukš,

Sasit savas plaukstas,

Kājiņāmi – taukš, taukš!

Piesit kājas.

Labrītiņi – mums, mums,

Sasit rokas ar labajā pusē stāvošo,

Vakariņi – jums, jums!

Sasit rokas ar kreisajā pusē stāvošo.

Kustību rotaļā „Tūdaliņ,tāgadiņ”

Tūdaliņ, tagadiņ, postalnieki danco; (2x)	Sadodas ar savu pārīti rokās un liek vienas gājas pirkstgalu pie zemes un tad otru. Sasit plaukstas un apgriežas.
Cits ar kurpēm, cits ar vīzēm, cits ar basām kājām. (2x)	Sadodas rokās un skrien pa aplīti.
Es ar` būt` līdzī lec`s, man tā kurpe pušu.	Sadodas ar savu pārīti rokās un liek vienas gājas pirkstgalu pie zemes un tad otru. Sasit plaukstas un apgriežas.
Ņem to siksnu, sien to kurpi, lec tiem citiem līdzī.	Griežas elkoņos
Nu ir man, nu ir man kurpe salāpīta.	Sadodas ar savu pārīti rokās un liek vienas gājas pirkstgalu pie zemes un tad otru. Sasit plaukstas un apgriežas.
Nu es varu, nu es varu lekt tiem citiem līdzī.	Galopa satvērienā.

Kustību rotaļa „Pietuities”

Pietuities,pietuities, man tā patīk pietuities. (2x),

Pagriezties, pagriezties,man tā patīk pagriezties (2x),

Padejot, padejot,man tā patīk padejot (2x),

Noglāstīt, noglāstīt,man tā patīk noglāstīt (2x),

Samīļot,samīļot, man tā patīk samīļot (2x).

Kustību rotaļa „Danco draudziņ”

Danco mazo draudziņ, danco draudziņ tu,
Es ar tevi kopā tūlīt dejošu. (2x)

Kopā ar savu pārīti griežās dejas virzienā

Tagad dancošu es pats (2x),

Liek vienu kāju priekšā, pagroza, tad otru.

Bet tu draudziņ atpūties. (2x).

Rāda rādītāj pirkstu, imitējot rāšanu.

Danco mazo draudziņ, danco draudziņ tu,
Es ar tevi kopā tūlīt dejošu. (2x)

Kopā ar savu pārīti griežās dejas virzienā,

Tagad samīļošu es (2x),

Samīļo savu partneri.

Bet tu draudziņ atpūties. (2x).

Rāda rādītāj pirkstu, imitējot rāšanu.

Kustību rotaļa „Man krustmāte reiz bija”

Noteikumi. Bērni izpilda vingrojumu un dzied dziesmu. Rotaļu turpina, līdz iesildītas visas ķermeņa muskulatūras grupas. Skolotājs un skolēni nostājušies aplī.

Rotaļas norise.

Skolēni, ritmiski soļojot pa apli, dzied dziesmu: "Man krustmāte reiz bija, bij' ļoti jauka tā, un kad tā gāja dejot, tai ... gāja tā.". Katru reizi skolotāja izvēlas vārdu un daudzpunktes vietā ievieto tekstu, piemēram, tai, galva, rokas, pleci, gurni vai kājas gāja tā. Atbilstoši katram vārdam tiek izdomāts vingrojums, piemēram:

Galva- groza uz vienu un otru pusi,

Rokas – aplo uz riņķi,

Plecus – apļo,

Gurnus – šūpo,

Kājās – cilā augstu

.

Kustību rotaļa „Diena un Nakts”

Bērni kopā ar audzinātāju noskaidrojuši ko dara dienā, ko naktī.

Rotaļā attēlo putnus, kuri pa dienu lido, bet naktī meklē sev mājiņu(uzkāpj uz smilšu maisiņa).

Kad skan grabulītis tad putniņi lido, bet kad grabulis pārstāj skanēt putni meklē sev mājiņu.